

A

NÉPTANÍTÓ

ANYAGI HELYZETE.

Írta:

EMBER JÁNOS

Szerző sajátja.

Nyomatott Ungváron,
id. Fésűs József könyvnyomdájában.
1886.

Előszó.

A forró vágy használni ama társadalmi osztálynak, melyhez tartozom s ez által azon nagyfontosságú nemzeti ügynek, a melynek osztályom szolgálatában áll, indított arra, hogy e füzetet megírjam s közrebocsássam.

Tapasztalaton alapuló szilárd meggyőződéselem, hogy népnevelésünk mostani miserabilis állapotából mindaddig ki nem emelkedhetik, míg a tanítóságnak tűrhető anyagi létet nem teremtünk. Célom, hogy másokat is meggyőzzek a felől, hogy népnevelésünk sokat hangoztatott bajai az anyagi nyomorúság közös forrásából erednek, s ha a bajokat orvosolni akarjuk: mindenek előtt forrásukat kell bedugnunk. Elismerem, hogy e forrás betömése hazánk jelen pénzügyi helyzete mellett a legnagyobb és legnehezebb kérdések egyike, melyeknek megoldását követeli tőlünk az élet; de hát szabad-e azért a bajok valódi indokát rejtegetni, vagy semmibe sem venni s ez által a jelen nyomorúságait nemzeti kultúránk végtelen kárára állandósítani? Vajjon áldássá válik-e a veszély, ha s triiez módjára homokba dugjak előtte fejünket? A ki népnevelésünk ügyét szíven hordja s a kiben ambíció és erő van arra nézve, hogy nagy dolgot merjen és akarjon, nemmel fog a felvetett kérdésekre felelni. Az első gyenge nemet képviseli e könyvecs-

ke, melyet azon célból adok kartársaim kezébe, hogy e felfogásnak *in corpore kifejezést adni* s ez által a kérdés megoldását siettetni, a népnevelés és önmaguk iránt való kötelességüknek ismerjék.

Vajjon szükséges volt-e ezért könyvet írni; nem irtunk már elég lamentációt anyagi helyzetünkről szaklapjainkban? Panaszkodtunk eleget, annyi bizonyos; de hát pusztá panaszkodással helyzetünk javítását ki nem eszközölhetjük. Az örökös egyhangú panasz legfeljebb szánalmat gerjeszt, alamizsnát hozhat. Nekünk, néptanítóknak ezek közül egyikre sincs szükségünk. Tovább kell tehát mennünk a szánalmat keltő pusztá panasznál, az önérzet figyelmet érdemlő hangján kell kimutatnunk az oki viszonyt, mely népnevelésünk bajai s fizetésünk között létezik; meg keli győznünk intéző köreinket a felől, hogy ha népoktatásunkat emelni akarják, első és fő teendőjük, hogy a tanítóság anyagi helyzetének kérdését megoldják.

Ungváron, 1886. július hó.

Ember János.

I. Mit kíván néptanítóitól a nemzet?

A jutalomnak, a munkadíjnak arányban kell állania a végzett munkával, a végzett munka becsével. Ha e szempontot figyelmen kívül hagyjuk, a magyar tanítóság anyagi helyzetét meg nem ítélni. Ha foglalkozás és foglalkozás s a különböző munkákhoz megkívántató képességek, jellembeli tulajdonságok között különbséget nem teszünk, a munka terhét és a munkaidő nagyságát tekintve, az utolsó nap-szamos is nagyobb fizetést érdemelne, mint egy miniszter. Ha tehát jelen anyagi helyzetünk M-képét akarjuk adni, mindenképp előtte azt kell vizsgálnunk, hogy minő fizikai, értelmi és erkölcsi erőket kíván az általunk végzett foglalkozás s minő belső becsé, valódi értéke van, kell, hogy legyen ama munkának?

E kérdésre legjobban azzal felelünk meg, ha számot adunk arról: mit kíván tőlünk, néptanítóktól a nemzet? Idézzük feleletül ez újabb kérdésre nemzetünk legkiválóbbjainak e tárgyat érintő nyilatkozatait.

Trefort Ágoston: „Én a néptanítókat nemzetünk fejlődésére nézve a legfontosabb tényezők egyikének tartom. Ők vannak hivatva okos előrelátással, bölcs megfontolással vezetni a felnövő nemzedékeket, jó példaadással hatni a nép erkölcsi világára s terjeszteni azon eszméket, melyek a vagyonosodásra, jólétre

vezetnek. Csak ő tőle függ egészséges gondolkodást? hasznos munkássági ösztönt önteni a népbe, csak σ hirdetheti hatásosan azon egészségügyi szabályokat,, melyek követésétől függ egészségügyi miseriánk megszüntetése”. (Trefort beszéde a néptanítók küldöttségéhez 1885. máj. 26.)

„A népoktatást, illetőleg nevelést akként kell vezetni, hogy annak a ki iskolába járt, általán véve jobb erkölcei és szokásai legyenek mint annak, a ki iskolába nem járt, és kell, hogy a népoktatás közgazdasága természetű legyen, hogy az iskolázott földművelő jobban szántson s vessen, hogy tudjon a gyümölcs- és szőlőműveléssel célszerűen foglalatoskodni, s házkészítő, ügyesebben csinálja készítményeit, mint azok, a kik iskolába nem jártak”. (Trefort levele pozsonyi választóihoz 1885. nov. 9.)

Jókai: „Magyarországot még egyszer meg kell hódítanunk a magyar nemzet szántára, s ez a hadviselés a néptanítókra vár”. (1883. máj. 29.)

„Nekünk Magyarországot még egyszer kell meghódítanunk, nekünk magyaroknak. Azt többé erőhatalommal nem tehetjük. Tehetjük igenis, a szellem eszközeivel, tehetjük a műveltség útján, tehetjük az érdekek kiegyezésével, hogy ezen országban annak minden egyes fia érezze magát idehaza; érezze ezt a hazát saját édes anyjának; érezze magát legtökéletesebben szabadnak. Nem a nyeregben, hanem az iskola-padokon tanuljuk meg ezt”. – (Jókai beszéde a budget-vita alkalmával 1885. jan. 22.)

Grünvald Béla: „Magyarországnak van a leg-tarkább etnográfiai térképe, s e sok különböző elemet, melyeket e század szellemi mozgalmi részben öntudatra ébresztettek, melyeket a szomszéd fajrokon

államok vonzanak politikai és kulturái egységgé, egy új nemzetté kell összeforrasztanunk s összeolvasztanunk, hogy szilárd alapja legyen a magyar államnak”. (Grünvald beszéde a képviselőház 1884. decz. 2-iki gyűlésén.)

P. Szatmáry Károly: „Mindezeket elmondhattuk volna más helyen is, de azt hiszszük, sehol jobb helyen, mint a néptanítók előtt, kiknek kezébe adta Isten a nemzet, az ország sorsát.” (P. Szatmáry K. „Az államnyelv és iskoláink” című, a „Népt. L. 1883. 2. számában megjelent cikkéből.)

Íme ezen idézetek világosan mutatják, mit vár tőlünk, néptanítóitól a nemzet, Várja, hogy biztos kézzel rakjuk le a nemzeti kultúra alapjait; tegyük okosabbá, jobbá, szorgalmasabbá s ezzel erkölcsileg és anyagilag gazdagabbá, egészségesebbé a gondjainkra bízott népet; hódítsuk meg még egyszer a kultúra által Magyarországot; a magyar nyelv terjesztése, a hazafiúi érzés ápolása által nyerjük meg a kifelé gravitáló elemeket a hazának, tegyük erőssé az államot; nyissunk utat a nép sötét tömegében mindazon eszméknek, gondolatoknak, melyek az emberiség jólétét vannak hivatva előmozdítani; miként a fő ütőerek végső ágazatai, a hajszáledények közvetítik a csontok és izmokkal az élet nedvét, azonképen tápláljuk mi is a köznép gyermekét, magát a köznépet a legjelesebbjeink által megállapított s hozzánk a magasból egyszerűsítve s megtisztulva érkező s az anyagi és erkölcsi emelkedés alapjait képező igazságokkal.

Hogy a néptanító a fentebb érintett nagy célok érdekében jobbainkat kielégítő sikerrel munkálkodhassék, bírnia kell az eredményes munkálkodás következő feltételeivel: 1. Mint ember legyen világos,

nyílteszű, jószívű, szilárdjellemű, hogy az eléje tűzött feladatot felfogni, méltányolni tudja, érette lelkesüljön és tegyen. 2. Bírjon általános műveltséggel, hogy mindig a kellő helyről, helyes szempontból nézhesse és ítélhesse meg a dolgokat; legyen alapos szakképzettsége, hogy speciális céljai érdekében az eszközöket megkülönböztetni, megválasztani s okszerűen alkalmazni tudja. 3. Mint családfő éljen minden tekintetben rendezett viszonyok között, hogy a megelégedett családi életet követő lelki nyugalom lehetővé tegye hivatása betöltését. 4. Az iskolában legyen erős kötelességérzete, hivatásszeretete, lelkiismerete, hogy tanítói munkájának kívánt sikere legyen. 5. A tanítóegyesületben legyen szorgalmas és okos munkása a népnevelés elméleti s gyakorlati részeinek, a tanító szellemi és anyagi haladásának. 6. Mint a felnőtt nép nevelője adjon életet mindazon nagyobb nehézségek nélkül megvalósítható eszmék és törekvéseknek, megyek a nép erkölcsi és anyagi előmenetelét eredményezhetik. 7. Mint polgár adjon példát a népnek a politikai és polgári jogok gyakorlásában, a kötelességek teljesítésében. 8. Mint a társadalom tagja legyen jó viszonyban a nemzet sorsát intéző értelmiséggel; vegyen tevékeny részt különösen azon társadalmi mozgalmakban, melyek a népnevelés előbbrevitelét célözzák. 9. Mint író szerzett tapasztalatai alapján igyekezzék a felmerült szakkérdések tisztázását elősegíteni. 10. Csak tisztességes, a tanítói állással összeférő mellékfoglalkozást gyakoroljon.

II. Mit ad néptanítóinak a nemzet?

Feleletet kell adnunk e kérdésre, hogy megítélhessük, minő arányban áll a tanító jutalma a részére kijelölt munkával s annak becsével? Nem kell hozzá nagy fejtörés, hogy a rendkívüli aránytalanságot észrevegyük. Jutalmunk, melyet a nemzettől kötelességeinek teljesítése fejében kapunk, kétféle: anyagi és erkölcsi. Előre teszem az anyagot, mert az képviseli a *tettet*, az erkölcsi elismerés a *szót*, melynek hatása az idő és a körülményektől függ.

Ez ideig nekünk jobbra csak az utóbbiból jutott. Nem csoda; szegények vagyunk, s a szegény ember legolcsóbb fizetési eszköze a szép szó. Mi tanítók azonban a jutalmazásnak azt a nemét is hálával fogadtuk; mert sorainkban legalább a jobbak érzékkel bírnak az erkölcsi elismerés iránt, s mert azt hittük s hisszük, hogy a szót tett fogja rövid idő alatt követni. „Ne kicsinyelje ön néptanítói állását. Nagyon magas állás az az emberi nem fejlődésének processusában. A legmagasabb” (Kossuth), „a tanítók testülete hazánkban az igazi *felsőház*” (Jókai), az ilyen s ezekhez hasonló nyilatkozatok bejárták a népnevelésügyi sajtót, lelkesítve, önérzetre ébresztve a csüggedőket.

A szó ereje azonban vajmi rövid ideig tartó, állandó hatása csak a minden Demosthenesnél szebben beszélő tettnek van. S ez a nagy szónok mély

hallgatásba merült. A ki igaz barátja a népnevelés-ügynek s a tanítóságnak, szólaltassa meg!

Anyagi jutalmát képezik a tanítóságnak: 1. fizetés, 2. jutalom, 3. segély, 4. ötödéves pótlék, 5. nyugdíj. Sokfélesége ellen nem lehet panaszkodunk. Bárcsak a menyiségre nézve is ezt mondhatnók! – Vegyük sorra anyagi ellátásunk e tényezőit.

1. A tanítói fizetés csekélyisége, elégtelensége és példátlanul gyarló módon történő kiszolgáltatása országszerte ismeretes. Anyagi helyzetünk megdöbbentően nyomorúságos voltát a statisztika szépíti sok tekintetben hamis, megbízhatatlan adataival. A használni akaró őszinteség ad nekünk bátorságot annak kimondására, hogy azok a miniszteri jelentések, melyek népoktatásunk állapotáról időnkint az országgyűlés elé terjesztetnek, sem az értelmi és erkölcsi haladást, sem a tanítók anyagi helyzetét illetőleg nem hű képei a tényleges állapotoknak; mert sok tekintetben hamis, megbízhatatlan adatokra vannak építve. E helyen csak azt érintem, miként kerülnek a tanítók anyagi helyzetét illetőleg hamis adatok a miniszter elé? A tanítóság óriási többségét a felekezeti tanítók képezik, kik fizetésök nagy részét föld és terményekben kapják. A föld és termények átlagos értéke gyakori esetben a valódinál magasabbra van becsülve, csak azért, hogy a tanítói fizetés legalább a törvényes minimumot megütőnek legyen kimutatható, hogy az „államosítás” veszedelme ilyen utón is elháríttassék. A termények egy része a népnél vész,, a begyűlt is olyan silány, hogy a kiírott átlagos érték alig $\frac{3}{4}$ -ével ér fel. A néptől jövő készpénz fizetésnek is minden évben jelentékeny része vész oda.

így történik, hogy a felekezeti tanítók fizetésének körülbelül $\frac{1}{7}$ -e minden évben elvész.

Kevéssel vannak szerencsésebb helyzetben a községi és az államilag segélyezett községi iskolák tanítói. Fizetésüket egészen vagy részben az 5%-os adóból, részben államsegélyből kapják. Minő rendetlenül folyik be az 5%-os adó, erről mint köztudomású dologról fölösleges beszélni; hanem még ennél is nagyobb baj az, hogy évenként ezen adónemből is tekintélyes összegek maradnak behajthatlanok.

Az államsegélyből a miniszter 20%-ot szokott levonni. Ezen 20% a költségvetésben mint a tanítói fizetés egy része szerepel. Szerencse, ha utólag megkapja. Gyakran azonban egy krt sem lát belőle. Úgy a behajthatatlan 5%-os adó, mint az államsegélynek megvont 20%-a a tanító úgysis nyomorúságos fizetésének megcsonkítását eredményezi. Csak így történhetik meg, hogy egy 800 frt évi fizetéssel bíró községi, vagy államilag segélyezett tanítónak 200-300 frt hátraléka van az iskolaszéknél. Az ilyen hátralékok részben, vagy egészben utoljára is elvesznek. A megállapított tanítói fizetést csak az állami tanítók és a nagyobb s vagyonosabb községek tanítói kapják meg egészen; tehát a tanítóságnak csak egy kis töredéke. Tanulságos munka lenne kiszámítani, hány %-a vész el évenként a tanítói fizetésnek. Jelenleg átlag az 50 frtba számított szabadlakáson, vagy 50 frt átlagos lakás pénzen kívül 396 frt 55 kr. fizetés esik egy rendes tanítóra, 340 írtnál bizonyosan nem esnék több, ha nem az előírányzott, hanem a *tényleg* befolyó összegeket vennők be a statisztikába tanítói fizetésekül.

2. Olyan jutalomra, mely az önérzetet emelné, ritka tanítónak van kilátása. A legkitűnőbb tanítók sem részesülnek egész életükön át 100 frt jutalomban. A jutalmazást tehát, mint a tanító anyagi ellátásának tényezőjét, nem szükséges bővebben méltatnunk. Újabb időben a közművelődési egyesületek és az orsz. gazd. egyesület fejtenek ki nagyobb tevékenységet a magyar nyelv, illetőleg az isk. tpenztár terjesztésében legkiválóbb tanítók jutalmazása körül. A tanítók jutalmazásában azonban . mind ez ideig az ezüst-éremkereszt játsza a főszerepet. Kétségtelenül a legolcsóbb játékszer a komoly munkában gyermekekké vénült néptanítók részére.

3. Kérni, mennyiségét tekintve, az alamizsnához hasonló segélyt csak a legritkább esetekben kaphatnak a néptanítók; ha szerencsétlenség, különös csapás éri őket; akkor is csak azon esetben, ha az illető folyamodó okmányilag igazolja a szerencsétlenséget, mely őt vagy családját érte. A segélyösszeg 10-30 forint között szokott váltakozni. A segélyeket adó tényezők között első az állam, utánna az egyes főpapok következnek. Tekintve azt, hogy ilyen segélyezésre csak a nagyobb bajok adják a qualificatiót, a segélyezés, mint a könyörül et ténye, nem jöhet komolyan számításba a tanítóság ellátásának kérdésénél.

4. A pályán való előhaladás ténye kellene, hogy legyen az ötödéves korpótlék. Sajnos, hogy 5-öd éves pótlékkal még az ideig csak némely nagyobb városok és a 300 frtnál magasabb fizetéssel nem bíró állami és államilag segélyezett községi iskolák tanítói bírnak. Ezeknek is oly csekély összegecskével emelkedik fizetésük, hogy anyagi helyzetük alig észrevehető

javítását a legnagyobb optimista sem mondhatja élet-szükségeitek természetes emelkedésével csak részben is arányban állónak. A tanítóságnak – e kis töredéket – leszámítva, azonban nincs ötödéves pótléka. Szolgálati évei számának arányában nő nyomora, a leggyakoribb esetben fogy e nép anyagi állásához kötött fizetése.

5. A tisztességgel és becsülettel megfutott pálya jutalma szokott lenni más tisztviselőknél a nyugdíj. Nálunk, néptanítóknál, azonban ez sem egyéb mint szeg a koldusbot végén, melyet egy becsületes munkában, folytonos nyomorral átküzdött élet alkonyán a nemzet markunkba nyom. Csuda-e, hogy tüzzel-vassal kell a tanítókat kényszeríteni arra, hogy az *ilyen* kilátásokkal kecsegtető nyugdíj-intézetbe belépjenek?

III. Mit tehet és mit tesz a magyar néptanító jelen anyagi viszonyai között?

A magyar tanítóság által végzett munka a valóságban nemhogy a kívánalmakkal állana arányban, hanem *valódi* értékét tekintve, még a reáfordított anyagi költséggel sem ér fel. Ennek bevallása egy néptanító részéről, ki önmaga és kartársai anyagi helyzetének javítása érdekében emel szót, nem mindennapi erkölcsi bátorságot tételez fel: mert hiszen azt mondhatják azok, kiknek sorsunk intézését a nemzet kezeikbe tette, hogy mi jupon kívánunk mi jobb fizetést, ha az általunk *tényleg* végzett munka jelenlegi nyomorúságos anyagi helyzetünkkel sem áll arányban; más szóval: ha még mostani fizetésünkért sem szolgálunk úgy meg, a miként kellene?

Azért kívánunk tūrhetőbb anyagi létet, hogy a népnevelésügy főbb követelményeinek eleget tehesünk, hogy fizetésünket megérdemelhessük. Vannak viszonyok és körülmények, melyek között az egyén a legjobb akarat mellett sem felelhet meg a hozzája, kötött várakozásnak. Ez az eset akkor következik be, ha az eszközök, csekélységüknél fogva, egyáltalában nem alkalmasak arra, hogy velők nagy czélokot leheszen megvalósítani. Ilyen a magyar néptanító helyzete.

A hazai tanítóságnak s az általa szolgált népnevelésügynek nem az tesz szolgálatot, ki a bajokat

takargatja, a tehetetlenséget, semmittevést dicsóíti. Hanem az, a ki híven és őszintén jellemzi a helyzetet, rámutat a bajokra, hogy azok orvoslását sürgethesse. Czéлом lévén a használás s nem a felesleges hatóságok félrevezetése, én az utóbbi feladat teljesítésére vállalkozom. Ezt kell választanom, mert a bajok és indokaiknak takargatása által, azokat az ügy és munkásainak végtelen kárára állandósítani nem akarhatom.

Azon tény, hogy népnevelésünk benső értéke a külsővel nincsen arányban, az intéző körök előtt is ismeretes. Erre vallanak a következő nyilatkozatok: „A népoktatásunk is halad, – de talán nagyobb mérvben quantitative, mint qualitative”. (Trefort pozsonyi beszámolója, 1885. jún. 14.) – „A szép haladás dacára, melyet 1868. óta tagadhatatlanul tettünk, haladásunkban egy nagy adag felszínesség és sok hiányosság mutatkozik”. (Szatmáry György beszéde az 1886. évi budget tárgyalása alkalmából.)

Hogy milyen mérvű népoktatásunk minőségi haladása, mennyi benne a „felszínesség” és „hiányosság”, azt, valamint annak indokait mi néptanítók tudjuk legjobban. Sajnosán tapasztaljuk, hogy népnevelésünk csillogó, csalogató külseje kevés valódi értéket rejt magában, hogy a charlataneriának alig van bármely hazai közszolgálati ágban nagyobb szerepe, mint a népnevelői pályán. Miután pedig a néptanítói pálya éppenséggel nem tartozik azon foglalkozások közé, melyek a munkást az üres külsőségek túlbecsülésére, szemfényvesztésre, nyegleségre utalnák: világos, hogy e jelenségnek komoly indokai vannak. Nem tartozik tárgyamhoz, hogy ezen indokokat sorra vegyem,

csupán a főindokra, a tanítóóság szomorú képet mutató-anyagi helyzetére utalok.

Hazánkban 446 frt 55 kr. fizetés esik (azaz, hogy esnék, ha a papiroson kimutatott tanítói jövedelemnek jelentékeny része el nem veszne) egy rendes tanítóra. Ebből kell neki és családjának összes élet-szükségleteit: lakást, fűtést, világítást, táplálkozást,, ruházatot stb. kiállítani. Könnyű belátni, hogy ilyen fizetésből az élet legelemibb szükségleteit sem lehet egy nagyfontosságú szellemi munkával foglalkozó ember és családja számára fedezni. A mindennapi kenyérért kifejtett küzdelem elfoglalja a tanító képességeit, a nyomorúságos étellel járó lelki gyötrelem megbénítja akaraterejét. A legtöbb néptanító így válik hivatásának betöltésére alkalmatlanná. Vajjon csoda-e, ha tehetetlensége tudatában (nehogy még azt a sovány falat kenyeret is elveszítse) az emberek félrevezetésére is ráadja a fejét?

A magyar néptanító anyagi helyzete olyan, hogy a legszebb értelmi és jellembeli tulajdonokkal megáldva sem tehet eleget nemzetünk legjobbjai által körvonalozott kötelességeinek. Ezen állítás igazságának bizonyítására kísérjük végig a néptanítót az általa végzendő munka főbb mozzanatain.

1. A néptanító mint ember.

A szó nemes értelmében vett emberi tulajdonságoknak a nevelői foglalkozásra való kiváló hatását közoktatásunk vezére e nagy jelentőségű szavakkal ismeri el: „Valamint a világ minden vonatkozásaiban, úgy különösen a tanításban *minden* az emberektől függ.” (Trefort cikke a „Budapesti Szemle” 115. füzetében.)

Az embernevelés szolgálatában álló néptanítónak tehát mindenekelőtt *embernek* kell lennie; bírnia kell azon jeles emberi tulajdonokkal, melyeket tőle a nép gyermekeinek, magának a népnek el kell sajátítania. A tanítónak tehát eszes, értelmes, a szép iránt érzékkel bíró, határozott jellemű, becsületes, józanéletű, szorgalmas, takarékos és különösen humánus embernek kell lennie; mert különben nem közvetítheti az emberiség legbecsesebb kincseit képező eszméket a néppel.

A magyar tanítói kar nem lehet ilyen; életviszonyai nem engedik, hogy ilyené legyen.

A néptanítók között aránylag kevesebb tehetséges ember van, mint bármely más hivatali pályán. S ez nagyon természetes. A tehetségesebb fiatal emberek nem sietnek arra a pályára lépni, mely nehéz és nagy felelőséggel járó munkával, kicsinyelt, lenézett társadalmi állással, kevés erkölcsi elismeréssel és – örökös anyagi nyomorral kecsegteti őket. A tanítói pályára, csak olyan ifjak lépnek, kik szellemi, vagy anyagi, igen gyakran szellemi és anyagi szegénységük miatt megkezdett tanulmányaikat tovább folytatni képtelenek. A tanítójelöltek nagy kontingense tehát olyanokból kerül ki, a kik a tanítói pályára már szellemi képességeik gyengesége miatt sem alkalmasak. Az ilyenek a képezdében sem sokra viszik, kiváltképpen a mostani gépies nevelésmód mellett. Az intézetből kevés és felületes ismeretet, még kevesebb hivatásszeretet, ingadozó, gyenge jellemet visznek magukkal az életbe. Ilyen egyénekből áll a magyar tanítói kar nagy többsége! Ezek bizony még akkor sem tudnák a tanítói tisztelet emberül betölteni, nem lenének képesek mint *emberelő* a gyermekek és nép

elé példányképekül állani, ha tejbe-vajba füröszténék őket.

Az élet nehéz viszonyai között a legtöbb fiatal ember ínég azt a kevés jót is elveszíti, a mit az intézetbe profitírozott. Gondokkal és nyomorral küzd-vén. eszét nem képezi; a szépre nem sok gondja, mert előbb való a kenyér; az anyaggal való folytonos és kinos tépelődés között erkölcsi fogalmai nemhogy tisztulnának, hanem egyre zavartabbakká lesznek. Jelleme ingadozóvá, alattomosná, szolgálivá lesz. A közdolgokkal nem törődik, semmi nemesebb dolog iránt nem érdeklődik, kötelességérzete elhagyja. Szóval rövid idő alatt a nép közé süllyed, holott azt kellett volna magához emelnie. Nagy befolyással van a jellem elsatnyulására az a bánásmód is, melyben sok tanítót előjárói részesítenek. Azomban nemcsak a gyengébb tehetségnek, hanem a kiválóbbak közül is sokan ide jutnak nehéz helyzetük súlya alatt. Emberi erények helyett, a gyarlóságok egész tömegét hordja magával igen sok tanító. Gyenge értelmi erő, tanulatlanság, félszégesség, közöny a közdolgok iránt, tág lelkiismeretűség, önzés, gyermekes hiúság, irigység, alattomoság, szolgálai meghunyászkodás, oly hibák, melyekkel – fájdalom! – leggyakrabban a tanítói kar kebelében találkozunk. S ez mindaddig nem is lesz másképen, inig a néptanító részére, legalább tűrhető anyagi helyzetet nem teremtünk. Ha az anyagi helyzet javul, a tehetséges ifjak sem fognak a tanítói pályától idegenkedni, tehát a kar szellemi s erkölcsi színvonala emelkedni fog. A tisztas anyagi helyzet lehetségessé teszi azon kiválóbb emberi tulajdonságok kifejlését, melyekkel a tanító a nép mintaképe lehet.

2. A néptanító, mint művelt, szakképzett ember.

Mikor a nép szükségét érzi annak, hogy olvasson, akkor veszi kezdetét a népműveltség. A kinek hivatása ide vezetni a népet, első sorban magának kell olyan műveltség és szakképzettséggel bírnia, mely őt e feladat megoldására képessé tegye. Általános műveltség és szakképzettség a tanító sikeres működésének elengedhetetlen feltételei. Ált. műveltség alatt nem a műveltség külső formáit, hanem az értelmi és jellembeli műveltséget értjük. Az általános műveltségű tanítónak alapos jártassága van legalább azon tudományok elemeiben, melyeket neki a nép körében tanítania kell. Élénk figyelemmel kíséri a tudományok fejlődését, hogy a legnevezetesebb új fogalmak közül különösen azok, amelyeknek igazsága kétséget nem szenvedőleg be van bizonyítva, ne legyenek előtte ismeretlenek. Ismeri a nemzeti irodalom kiválóbb és a világirodalom világhírű alkotásait. Lapokat, az általános műveltség terjesztésén fáradozó folyóiratokat (a minő pl. nálunk a Bpesti Szemle is), könyveket olvas, hogy ismertek legyenek előtte mindazon eszmék és törekvések, amelyek az emberek jobbait foglalkoztatják. Érzékkel bír a szép iránt, szereti s megbecsüli a szép megtestesülését képező művészeteket. Erős akarattal törekszik az értelem által meghatározott és helybenhagyott célokat megvalósítani.

Szakképzettsége képesíti oda a néptanítót, hogy szellemi kincseit másokkal közölhesse; ez ismerteti meg vele ama módokat és eszközöket, melyeknek alkalmazásával nevelői tisztét betöltheti. Azon néptanító, ki a „szakképzett” jelzőre igényt tart, folytonosan tökéletesíti a képezdében nyert szakismereteit. Szakkönyveket, szaklapokat olvas. Nemcsak figyelem-

mel kíséri a szakirodalom fejlődését, hanem maga is közreműködik annak előbbre vitele érdekében; ha egyébbel nem, hát azzal, hogy nevelői tapasztalatait a nevelői foglalkozás elméleti részével is foglalkozni tudó kartársa rendelkezésére bocsátja.

Vessük ezek után tekintetünket a magyar tanítói karra, tegyük szívünkre kezünket s mondjuk ki őszintén, hogy ugyan *hány* ilyen művelt és szakképzett tanítót találunk a sokat emlegetett 22 ezer ember között? Biztos számmal ezt nem jelölhetjük meg, hanem annyit, mint tényt állíthatunk, hogy a tanítósnak csak egy kis töredéke üti meg az általános műveltség- és szakképzettségnek imént felállított mértékét. A nagy többség szégyenletesen alacsony fokán áll úgy az ált. műveltség, mint a szakképzettségnek. Ezrekre megy az olyan néptanítók száma, kik egy jó elemi népiskola VI. osztályában nem lennének képesek a vizsgálatot kiállani, kiknél egy jó népiskolai tanuló több elméleti ismerettel bírna kik évekig nem fognak könyvet kezükbe; a kik 1 krért vesznek a zsidótól 1 ív papírt s koromból csinálnak tentát, midőn olykor-olykor valami vad „kontraktust” írnak; kik nyomor és piszokban tengetve életüket, a szép iránt semmi érzékkel nem bírnak; erkölcsi javak után nem vágyódnak; a kiknek csaknem egyedüli törekvésük a malaczok és borjuk szaporítása; a kik a köznép szűk szellemi látókörén felül emelkedni nem képesek s a paraszt néptől főleg csak abban különböznek, hogy télen-nyáron rongyos nadrágot viselnek; a kiknek összes szakképzettségük a gyakorlóiskolában hajdanában látott egy pár gépies fogásból áll. Nem volna hálátlan munka vakáción is sorra látogatni Magyarországnak népiskoláit, hogy a statisztikának egy

új rovatához gyűjtenénk *személyes tapasztalatok* alapján adatokat. Ennek az új rovatnak ez lenne a feje: hány népiskola tantermében rendeztek nyári póttanfolyamot a mindenféle rendű és rangú tudományos házi szárnyasok és tudós malaczkok? Bizonyos vagyok benne, hogy a szám ezrekre rúgna; hiszen állami iskolában is láttam ilyen póttanfolyamokat!

Ezrekben lehet beszélni, olyan hazai néptanítókról is, a kik csak felületesen tudnak annyit, a megnyit egy népiskolát végzett jó növendék tud, az általános műveltségnek csak külső máza takarja őket és szakképzettségük általános műveltségükkel áll arányban. A felületesség legjellemzőbb vonásuk. Vajmi keveset olvasnak, tanulnak; de ha, látszólag legalább, ragad rajok valami, azzal eldicsekesznek. Iskolai munkájukban a „praxis”-ra fektetik a fősúlyt s roppantul meg vannak önmagukkal elégedve. Lenézik, semmibe gem veszik az olyan kollegákat, kik holmi ostoba könyvek utasítása nyomán akarják a népet, azt „a czudar, gonosz” népet, megjavítani, okossá tenni; a legműveletlenebb kartársakat pedig megvetik. Előttök az ilyen dolgok „kivihetetlenek”, s ők nem azért a gyakorlat emberei, hogy holmi utópiákba bolonduljanak bele. A tanító tanítsa az ábéczt és punktum. Ez gyakorlati bölcsességük alfája és ómegája. Ingadozó jellemük hol indokolatlan daczoskodásra, hol szolgálai meghunnyászkodásra hajtja őket. Ezek az úgynevezett félig nevelt emberek szolgáltatják a charlatan tanítók nagy többségét. A legműveletlenebbek arra sem képesek, hogy egyben-másban előjáróikat félrevezessék, a művelt, szakképzett tanítók nagy részét lelkiismerete nem viszi rá a nyegléskedésre.

Végtelenül elszomorító kép az, mely a magyar tanítói kar általános műveltségét és szakképzettségét vizsgáló lelki szemek elé tárul. Én a fentebbiekben e képet nem színeztem, csak pár vonással vettem papírra. Ítéletem inkább enyhe, mint szigorú. Megfordultam az ország néhány, egymástól távol eső pontján, mindenütt élénk figyelemmel kísértem köz-állapotainkat s úgy tapasztaltam, hogy senkinek sem kerül nagy fáradságába egy-egy megyében összeszámlálni azokat a tanítókat, kik megérdemlik a „néptanító” nevet.

Az okozati összefüggés a tanító műveltsége, szakképzettsége és anyagi helyzete között világos. Nem lévén a tanítónak olyan fizetése, melyből a leg-egyszerűbben is megtudna élni, folytonosan az anyagi dolgokkal, bajokkal foglalkozik. E kínos munkájában annyira rabja lesz a nélkülözött, éppen azért előtte oly nagybecsű anyagnak, *hogy elveszti érzékét, fogékonyságát a szellemi és erkölcsi javak iránt.* Hány tanítót ismerünk, a ki folytonos küzdés, nélkülözés, megfeszített testi munkája után jómódú emberré lesz s készebb volna kis újjából levágnatni egy kicsit, hogy sem 1 frotot fizessen valami könyvért! Csak innen magyarázható meg az a, talán egész Európában páratlan közönyösség, melylyel a magyar tanítói kar a szellemi dolgok, különösebben pedig a nevelésügyi irodalom iránt viseltetik. Jellemző példája e közönynek a következő eset. Egy magyar tanító könyvet ír a paed. egyik nagy fontosságú kérdéséről. Az illető, a fiatal tanítónemzedék egyik büszkesége, a magyar népnevelésügyi sajtó legszorgalmasabb s egyik legtehetségesebb munkása, a ki páratlan szorgalmával, alaposságával, józan felfogásával a jobbak elismerését

méltán kiérdemelte. Nevelésügyi sajtónk osztatlan elismerésével fogadott művét 200 példányban nyomatta ki, s 22 ezer néptanító között nem akadt 200 e könyv megvételére, a mű csak úgy fogyott el, hogy jelentékeny részét nem tanítók vették meg!

Másrésről az is való, hogy a legtöbb tanító legjobb akarattal sem Szerezheti meg szegénysége miatt az önképzés eszközeit, De ha be is szerezhetné, nincs *ideje* a szellemi munkára. A városi tanító órákra futkos, a falusi a földet túrja.

3. A néptanító mint családfő.

Nagy költőnk, Jókai, tárcza-czikket írt egy kis hivatalnokról, a ki állítólag azt a nagy dolgot cselekszi meg, hogy tisztességesen meg él 400 forint évi fizetésből, sa mi földolog, boldog és megelégedett embernek érzi magát s évenként pár forintot az irodalom pártolására is tud fordítani. A mi „boldog” magyarunk nagy hírnévre tesz vala szert, ha nem akadnak irigyei, kik elég malicziósusok világgá kürtölni, hogy évi 400 forintocskáját egy „kis” földbirtok, meg egy városi „házacska” jövedelmével szokta úgy titkon megpótolni. Azóta csend van. Más 400 frtos boldog ember nem akadt jó szántából Magyarországon, a nagy költő pedig (valószínűleg elveszítvén az ilyen olcsó boldogságba vetett hitét) nem keresett mást; pedig hát itt van 22 ezer, fejenként 840 frtos néptanító, lett volna mibe válogatnia. Jól tette, hogy nem válogatott. Ha *más* valaki meg tud élni 400 frtból, az országos esemény, ha a *néptanító* ugyanazt cselekedné meg 340 frtból, az nem „kunszt”; hisz neki hivatalával jár a koplalás.

Nehogy azomban valakinek 340 ftos boldog embert, boldog családfőt legyen kedve a néptanítók között keresni, jegyezzük meg, hogy köztünk ilyet hiába keres; ha talál, csak olyan embert találhat, ki néptanítónak tartja ugyan magát, de a ki nem egyéb, mint közönséges mester ember, vagy napszámos. 340 ft évi fizetésből nem egy intelligens ember, hanem egy napszámos családjának sem lehet tisztességesen megélni. E tény elhatározó befolyást gyakorol a tanító családi életének alakulására. Nem lesz fölösleges munka e kérdéssel kissé tüzetesebben foglalkozni.

Ellentétben a többi, szellemi munkával járó életpályákkal, a tanítói foglalkozás nem csak lehetővé teszi a korai családalapítást, hanem sok tekintetben szükségessé is. A fiatal tanító ember 20-22 éves korában már „önálló” álláson van; még be se nőtt a feje lágya, már is azon gondolkozik, hogy „asszonyt hozzon a házhoz”. Igaz ugyan, hogy az az ő „önálló” állása nem elegendő arra, hogy egy „család”-nak csak száraz kenyeret is adjon; de hát melyik 20-22 éves fiatal ember szokott az ilyen csekélységekkel bajlódni? *Akkor* az asszony a fődolog. Aztán meg hiába is bajlódnék, hiszen ő már pályája zenithjén áll; neki 50 év múlva se lesz több fizetése, mint a mostani 3-400 ftja. Ha ilyen körülmények között arra határozza el magát, hogy inkább 22, mint 72 éves korában házasodik meg, nem mondhatjuk, hogy valami bolondot határozott volna. A legokosabb határozat az lenne, hogy sohasem nősül meg; de hát az aggregénység gondolata nem a 22 éves fejekben szokott szülemelni. Ha falun van a tanító, a szükség (hiszen gyakran étkeznie sincs hol), meg nevelői feladata parancsolja, hogy mielőbb megházasodjék. Nem olyan nagyon

könnyű ám az a nősülés, mint a milyennek ő gondolja. Intelligens nő, ha szegénység nem kényszeríti, nem megy hozzá; mert a tanítóné asszonyság felé integető nyomor képe elriasztja, ha őt nem, hát a szülőket. Az ilyenek csak akkor szánják el magukat néha arra, hogy tanítóhoz menjenek, ha másoknak nem kellene. Olyan műveltebb nőt, a ki hozna valamit a házhoz, nem kap; mert az csak olyanhoz megy, a kinek magának is van legalább tisztességes megélhetést biztosító hivatala. Vagy műveltebb, nagyon szegény leányt, vagy műveletlen módosat, vagy pedig (nagyobb városokban) tanítónőt vehet tehát feleségül.

Ha nagyon szegény leányt vesz nőül a tanító, nyomorúság lesz az egész család sorsa. Tudják ezt 22 éves szívvel is a kollegák. Azért aránylag ritka az az ifjú Pestalozzi, ki az ilyen házasságnak neki merjen vágni. Különösen a falusi és kis városi tanítók között az úgynevezett parasztházasságok a leggyakoribbak. A fiatal tanító feleségül vesz egy csinosabb arczu főklmívelő leányt, ha t, i. pár hold föld, ökör, borjú stb. jár vele. Hogy az anyagi bajoktól – hite szerint I– megmeneküljön, a szellemi, gyakran erkölcsi nyomorúság jármába hajtja nyakát. Arról természetesen megfélelkezik a jó partiét csináló ifjú úr, hogy a házas életben nem az ökrök és a borjúk játszák a főszerepet; ezt – szerencsétlenségére – csak a „mézes hetek” után veszi észre.

Sajnos, későn győződik meg a felől, hogy van ugyan asszony a háznál; de neki nincs felesége. Az eszme, a gondolatkör, melyben neki, a néptanítónak élnie kell, ismeretlen az ő neje előtt. Ha csak a borjúról, tehénről nem akar beszélni, nincs kivel szóba állania sem házánál. Nincs a ki törekvéseit megértse,

örömeiben, szenvedéseiben részt vegyen, nehéz munkájában gyámolítsa, kitartásra buzdítsa. Férj és feleség, noha egy nyelven beszélnek, ritkán értik meg egymást. S ez a ritka eset is legtöbbször végtelen kárára van a nevelésügynek. Ezek az ethikai tekintetben természetellenes házasságkötések, nem lehetvén alapjai a megelégedett családi életnek, egyik legjelentékenyebb akadályát képezik a néptanító nevelői munkája sikerének.

Az ilyen házasságból csak akkor származhatik: áldás a tanítóra, ha sikerül feleségét magához emelnie, az ő „simítatlan gyémánt-ját kicsiszolnia. Ez azonban, mivel nem minden csillámló kő gyémánt, s mivel nem is mindenki ért a gyémánt köszörüléshez,- a legritkább esetben sikerül. Gyakoribb eset, mikor az ügyis gyenge tanító süllyed a műveletlen nő szellemi és erkölcsi színvonalára. Ekkor aztán egyetértenek abban, hogy nincs dicsőbb teremtés a világon,, mint egy – címeres ökor.

A leggyakoribb eset, hogy férj és feleség soha sem értik meg egymást. Szerencse, ha csendesen megférnek egymás mellett. Ez azonban ismét ritka eset. Legtöbbször az egyenetlenség, a viszály üt tanúkat közöttük. A férj, látva, hogy házassága szellemi életére veszélyt hozott, az intelligens társadalomtól is elszigetelte, szerencsétlennek, boldogtalannak érzi magát; hasonlóképen a nő is, ki szintén csalódott,, mert a nyugalmas, csendes anyagi életet, mely után, mint a nép gyermeke neveltetésénél fogva vágyódott^ nem találhatta fel. Mindezeknek az szokott lenni a következménye, hogy hol egyik, hol másik, hol pedig mind a kettő a házon kívül keres kárpótlást; a férj, a szeszes italban, a nőnek meg „leánykori” reminis-

centiái jutnak eszébe. A tanító családi élete botrányossá válik. A házon kívül megbélyegző s nem alapnélküli pletykák, a házban czivakodás, veszekedés és – verekedés. Pirulnunk kell, ha csak rá gondolunk is, hogy hány „tanító” tanítja hazánkban doronggal emberségre az ő „kedves” élete párját.

A szerencsétlen házasság nyűgéből a tanítónak kibontakoznia csaknem lehetetlen. A tanító „belső ember”, neki nem szabad a válással „rész példát” adni a népnek, a példaadásnak okáért illusztrálja tehát azt a mondást, hogy „az asszony verve jó”. A szerencsétlen családi viszonyok között anyagilag is tönkre mennek. A nő vagyonkája, melyet a szegény szülők apáiktól örököltek, vagy egy küzdelmes élet lefolyása alatt összetakarítottak, elpusztul. Se pénz, se posztó; se feleség, se vagyon; ráadásul még a tanító is ritkán gyógyítható szellemi és erkölcsi betegségbe sülyed, kit „keresztje”-vel egyik faluból a másikba vet szerencsétlen sorsa. Megnyugvást azonban ritkán talál mindaddig, míg valamelyik komája ki nem búcsúztatja a siralom völgyéből.

Csalódik azonban az, a ki azt hiszi, hogy ha a műveltebb, szegény néposztályból nőül a tanító, sokkal szerencsésebbek családi viszonyai. Az olyan „művelt” nő, a kit a néptanítóhoz adnak, jobbára csak a köznapi értelemben művelt, azaz, van egy kis külső műveltsége, a belső műveltségtől gyakran éppen olyan messze áll, mint akármelyik földművelő egyszerű gyermeke. Hogy a távolság közte és férje között szellemi és erkölcsi tekintetben nem nagyon nagy, ez csak azért van, mert leggyakrabban a férj sem különb mint ő. De legyenek bár egyenlő műveltségűek, megelégedett családi életet vajmi ritkán

biztosít számukra a tanítói fizetés. Nincs a családi élet békéjének, nyugalmának veszedelmesebb ellensége, mint a szegénység, a nyomor.

Újabb időben – különösen a nagyobb városokban – gyakori házasságkötések történnek tanító és tanítónő között. Bár értem, de helyeselni, – különösen, ha indokait kutatom – a népnevelésügy céljait tartva szem előtt, ezt a házasságot sem tudom. E házasságoknál a benső vonzalom éppen olyan ritka, mint a „paraszt-házasság”-oknál. A főindok itt is az anyagi érdek. Tanító tanítónőt nagyon ritkán vészen nőül, ha ez utóbbinak állása nincsen, pedig éppen az ilyen állás nélküli tanítónőből válnék jó feleség a tanító részére. Tanító és tanítónő kölcsönösen meg egyeznek, hogy egymáséi lesznek, hogy a két fizetés kényelmesebb életet biztosítson mindkettőjüknek. Az ilyen házasságnak az a következménye, hogy az ügyre nézve vagy a férj, vagy a feleség fizetése elvészett. Ha a tanítónő jó tanító, akkor jó háziasszony, jó családanya (különösen, ha számos tagból áll családja) nem lehet, mely esetben a férj lesz a tanítói tisztt betöltésére kevésbé alkalmassá családi életének rendezetlensége miatt. Ha a tanítónő jó háziasszony, jó családanya, akkor meg jó tanító nem lehet. Jó tanító és jó családanya, e két fogalom csak a legritkábban állhat meg egymás mellett.

Volt nekem egy kitűnő tanfelügyelőm, nemes, ideális gondolkozású férfiú, a ki zsebembereknek nevezte azokat a fiatal tanítókat, kik anyagi érdekből házasodnak, azt állította rólok, hogy „férjhez mennek”. A derék öreg úr figyelmet érdemlő logikája szerint az alkalmazásban levő tanító és tanítónő, ha férj és feleséggé lesznek, egymáshoz mennek férjhez. Én az

ilyen kölcsönös férjhezmenetelt nemcsak azért nem helyeslem, mert a nevelésügynek kárára van, hanem azért is, mert nagy igazságtalanságot látok benne a többi kartársak iránt, Magyarországon több száz jeles képzettségű tanítónő és tanító van, kiknek a pálya, melynek munkásaivá képezték ki magukat, egy falat kenyeret sem adhat. Az osztó igazsággal megegyezik-e, hogy egynek 2 falat kenyeret adjunk, a másiknak pedig, a ki arra éppen olyan érdemes, egyet se?

A tanítónő menjen férjhez, ha neki úgy tetszik, de ne házasodjék; vagy ne adja el, nem is magát, hanem az állását. Most papiroson számítják ki, hogy a nőül veendő tanítónő állása hány ezer frt s kr. tőke kamatjának felel meg. Úgy alkuszna reá a zsebemberek, meg az élheterlenek, mint rabszolgákra. *A tanítónő mondjon le állásáról, ha férjhez megy.* Hazánk legjelesebb tanférffiai (a kikhez csatlakozik az én parányiságom is) vannak e véleményen.

Kassa város községi iskoláinál a férj és kathedra között kell a tanítónőnek választania. Valóban nagy ideje volna már, hogy az egész ország kövesse Kassa kitűnő példáját. Akkor látnók meg, ki a legény a gáton, kinek kell az intelligens, művelt nő; ki fog a magyar tanítói kar családi életének sok baja, kevés öröme és az agglégénység között választani? En akkor is azt tanácsolnám a tanítónak, hogy lehetőleg tanítónőt vegyen feleségül. A tanult, a művelt nő különb feleség es anya lehet, mint a műveletlen, vagy kevésbbé művelt, a tanító életét megelegettebbé teheti; azon felül a legnagyobb szükség, nehéz óráiban (a férj munkaképtelensége, vagy halála esetén) a férj munkáját folytathatja, önmagát és családját a végpusztulástól megmentheti.

Bármiként nősüljön is a tanító, annyi tény, hogy igen korán alapít családot, fizikai okoknál fogva családja pár év alatt nagyra nő. Egy 25-30 éves fiatal embernek 4-6 gyermeke van. Családjánál csak nyomora nő gyorsabban, mert e vendég már az első gyermekeknél beállít. A családdal éppenséggel nem emelkedik a fizetés, sőt gyakran olyan arányban fogy (rosszabb állomás, a nép elszegényedése), a mint a család nő. A családjában beálló nyomor még akkor is képtelenné teszi hivatása betöltésére, ha adott viszonyai között nem is nőtt rosszúl. Ezen állítás bebizonyítása végett, nézzük, miként fedezheti a népr tanító átlagos 340 forint évi fizetéséből a maga és családja életszükségleteit? Hogy ezt kiszámíthassuk, vegyünk alapul egy olyan helyet, a hol a megélhetési viszonyok közepesek, továbbá egy népességére nézve közepszerű családot. A család tagjai: az apa, az anya, 3 gyermek és 1 nő-cseléd. Ennek a családnak legnélkülözhetetlenebb életszükségletei évenként a következő költségbe kerülnek:

1. A lakás tisztogatás (2-3-szori meszelés) költségei.....	5	frt.
Öt öl fa, (öle felvágatással együtt 7 frt).....	35	„
3. Világítás, naponkint (egy konyha és egy szobai lámpa) naponkint 2,5 kr., havonkint 75 kr., egy évre	9	„
4. Kenyér:		
a) 40 kilo liszt 12 krjával havonkint 4 frt 80 kr		
b) hozzá élesztő sütetenkint 5 krjával, 4 sütetre 20 kr.; a liszttel együtt: 5 frt;		
12 hónapra	60	„

Ebből a 60 frt áru kenyérből esik egy napra az egész családra 16,6 kr. ára; egy családtagra 2,77 kr. ára. Tekintettel arra, hogy egy családtagnak egy étkezésre 1 kr. ára kenyér sem jut egészen (hacsak 8-szor eszik is naponkint), a felvett összeget nagynak éppen nem lehet mondani.

Az egész családra esik naponkint 1-3 kiló lisztből sült kenyér; egy családtagra esik naponkint 21 dekagram és 7 gram lisztből sült kenyér.

Nem kell hozzá valami bélpoklos gyomor, hogy elfogyassza, kiváltképen, mikor a kenyér a fő tápláléka.

Olcsóbb lisztet a kenyérhez venni nem lehet, mert az olcsóbb keserősége miatt egészségtelen kenyeret ad.

5. Tej reggelinek	naponkint	3,3	de-
6 kr., 2 liter	egy családtagra,	2 liter;	literje
12 kr.;	havonkint	3 frt	60 kr.
egy évre		43 frt	20 kr.

6. Hús naponkint 50 dg. ára 18 kr.,

egy hónapra 5 frt 40 kr.; egy évre 64 80 „

7. A levesbe való:	(tojás,	tészta,
.árpa vagy rizskása,	zöldség,	sáfrány)
naponkint 5 kr., egy óra	1 frt 50 kr.,	egy évre
	18 .	- „

8. Főzelék (csupán a nyers anyag)
20 kr. naponkint, egy hónapra 6 frt, egy évre

72 „ - „

E 20 kr. ára főzelékből naponkint
2-szer eszik 6 ember, tehát 12 egyszeri

étkezésére 1,7 kr. ára főzelék jut, mely szintén nem mondható valami drága kosztanak.

9. Zsír havonként 4 kiló, kilója 64 kr., összesen: 2 frt 56 kr., egy évre 30 frt 72 kr.-

Esik ebből egy napra 8,5 kr. ára, egy családtagra 1,4 kr. ára, mely 2-szeri étkezés főzelékét szintén nem teszi túlságos zsírossá. – Zsír csupán a főzelékhez kell, mivel a főtt hús mellé se gariníring, se mártás nem jár, ez a főzelékre jó – „auflag”-nak.

10. Eczet havonként 24 kr., egy évre 2 „ 88 „

11. Mosó szappan havonként 2 kilo 32 kr-jával 64 kr., szóda (10), kékítő (8)

és keményítővel (12) 94 kr., egy évre 11 „ 28 „

12. Mosdó szappan havonként 18

kr. ára; egy évre 2 „ 16 „

13. Fénymáz 1 óra 10 kr., 1 évre 1 „ 20 „

14. Kefék (sárkefe 18kr., kenő 12, fényesítő 60 kr.) egy évre – , .90 ...

15. Vaspör a kályhák takarításához havonként 5 kr., egy évre – . 60.

13. Fehérneműhöz vászon (3-3 öltözet fehérneműt számítva 1 családtagra egy évre, leszámítva a cselédet) 16 „ 70

17. Egy vég vászon lepedőknek 6 „ –

18. Párnahajakra vászon 3„ 75

19. Zsebkendő 3 egy-egy személyre 15 kr-jával 1 „ 35

20. Harisnya 3-3 pár egy személyre; 15 párra kell 1 kilo pamut 2 „ 80

21. 4 darab törülköző kendő 1 „ 20

23. Hat darab törlő ruha	1 ftr	20 kr.
24. Egy abrosz 6 szervétával	2	50
25. Négy szakasztókendő	0	80
26. A cselédágyra 2 párnahaj	1 ftr	
25 kr., két lepedő 1 ftr 20 kr., összesen	2	45
27. Lábbeli (a családfőnek 2 pár cipő 10 ftr, az anyának 2 pár 8 ftr, a gyermekeknek 2–2 pár 2 frtjával 12 ftr; cipőfoltozásra havonként 50 kr=6 ftr;)		
egy évre	36	
28. A három gyermek részére ruháskának való anyag	22	
29. Két karton házi ruha anyaga az anya részére	7	
30. Egy szövet ruha anyaga	12	
31. Két kendő	–	60
32. Három kötő dbja 25 kr		
33. Három gyermek kalap 60 kr. dbja	1	80
34. Egy nyári vászon ruha a családfő részére	6	
35. Egy őszi, téli és tavaszi szövetruha	25	
36. Egy téli kabát ára 30 ftr, eltart 4 évig, egy évre kerül	7	50
37. Egy szalma kalap		
38. Egy posztó kalap		
39. Egy fekete ünneplő ruha ára 36 ftr, eltart 6 évig, egy évre esik belőle	6	
40. Négy db nyakkendő, dbja		30 kr .
41. Orvos	15	
42. Gyógyszertár	10	

40. Önképzési eszközök (írószerek papír, levelek, újságok, könyvek)	10 frt	– kr.
44. Alalmazna (hetenkint 4 kr.) egy évre	2 „	8 „
45. A cseléd évi fizetésére (ellátáson felül)	24 „	– „
46. Évi járulék a nyugdíjalapba	5 „	– „
47. Kereseti adó	4 „	– „

Ezen, *hiteles okmányolvhal* támogatható adatok szerint egy közepes számú tagokból álló, az intelligens címre csak némi igényt is tartó tanítócsalád leg-
 elemibb életszükségleteire 1 évre 579 „ 22 „
 kell. S van erre fedezetül átlag 340 „ – „
 Mutatkozik hiány 239 „ 22 „

A felvett adatokat senki sem mondhatja irreálisoknak. A kinek csak némi fogalma is van egy intelligens család háztartásáról, el kell, hogy ismerje, hogy egy családot a felsorolt anyagi szükségletek nélkül elképzelni sem lehet; de még ezekkel is bajos. Én nem azt vettem fel számításomba, a mi szükséges, hanem azt, a mi, a nélkül, hogy a család éhez-
 zék és rongyokban járjon, nélkülözhetetlen.

Egyszerűbb élelmezéssel ma-napság, midőn a testi és szellemi erők túlfeszítése a tápláló eledel-
 kel való élest megköveteli, a legutolsó napszámos sem elégedhetik meg. Számításom szerint 10 órai és
 ozsonai étkezésről, mit sem tud a tanító családja. Az ő asztalán mártás, sült, tészta, csemege, szeszes ital
 sohasem fordul meg. Ünnepekre, családi ünnepélyekre egy kr. túlkadás sincs felvéve; pedig az ilyenekre még a katonáknál és az örökös fegyházra ítéltknél is tekintettel vannak.

Mivel azomban a tanító is ember, az ilyen túlkiadások az ő háztartásában is előfordulnak. Ezeknek költségeit, vagy adóságcsinálással teremti elő, vagy megkoplalja családjával együtt.

A ruházatra felvett összegeknél csekélyebbekről szintén nem lehet még beszélni sem. A varrás költségeire mit sem számítok. A jó feleség, a jó családanya a fehérneműket, saját és gyermekei ruháit megvarrhatja. Hasonlóképpen nem vettem fel semmit fényűzési, vagy kényelmi dolgokra. Tavaszi és őszi felöltőt sem számítok a családfő részére; mert az nélkülözhető. A tanítónak vagy legyenek elég erős idegei arra, hogy a hűvös napokat egészsége veszélyeztetése nélkül kiállja, vagy legyen elég erős válla a téli kabát elczipelésére. Az anya részére sem számítok még csak egy melltűt sem; noha napjainkban egy intelligens nőt, a minő a tanító felesége *kellene*, hogy legyen, bajos kalap s más apróságok nélkül elképzelni is; hisz manapság a napszámosok leánygyermekei is kalapot viselnek város helyeken.

A gyermekek ruházatára szánt összeg sem menti fel őket a mezítlábjárástól és a rongyos bugyogótól. Az én fiacskáim pl. 5-5 pár 2 firtos czipőt viselnek el évenként, s a 12 hónapból 4 hónapig kinn a lábuk a czipőből. A gyermekek ruházatára számított összeget azért vettem oly kicsire; mert kis, 3-9 éves, a szülői háznál tartózkodó gyermekekre gondoltam. Milyen a kiadás, ha a gyermekek nőnek, ha iskoláztatni kell őket (mert legalább a polgári iskola IV. osztályának bevégezése nélkül ma már jóra való mesterember is alig lehet a fiúgyermek), minden családapa tudja.

Minő sanyarú helyzete lehet egy gyermekeket neveltető 3-400 frt fizetéssel bíró falusi tanítónak)

mekkora lehet az otthonmaradott családtagok nyomora, midőn a tanuló gyermekek az egész fizetést elemésszik, arról csak annak lehet fogalma, ki e nyomort átélte, vagy annak tanúja volt. Ezrekre megy az olyan magyar tanítók száma, kiknek családja nem fogyaszt el 1 kilogram húst *egy év* alatt, kik száraz kukoricza zab, árpa, rozskenyeren, kevés paszulyon, burgonyán, són és vizén tengetik életüket. Hányan vannak, a kiknek még *ez sem jut!* Hány ezerén vannak, kiknek a szó szoros értelmében rongy ruházatuk vajmi kevéssel ér többet, mint a kóczmadzag a cigány gyerek nyakán? Óh, ha úgy ismerné Jókai ezt az éhező, rongyos, szálnalmat keltő népet, a miként mi ismerjük, bizonyosan elmenne tőle a kedve, hogy Magyarország még egyszeri meghódítását reá bizza!

Miként fentebb kimutattam, a néptanítónak – átlag – 579 firt 22 kr. fizetésre volna szüksége, hogy az élet legelemibb szükségleteit normális viszonyok között fedezhesse. Ebbe az összegbe gyermek neveltetésére 1 kr. sincs felvéve. Ha most már a mutatkozó 239 firt 22 kr. hiányhoz gyermekek neveltetése címén csak 150 firtot is veszünk, íme világossá lesz előttünk, hogy a magyar tanítói kar fizetése fél annyi sincs, mint a mennyi az élet nélkülözhetlennek ismert szükségleteinek fedezésére megkívántatik; világos, hogy átlag minden egyes magyar néptanítónak legalább még egyszer annyit kell bármi úton-módon is keresnie, mint a mennyi a fizetése, hogy a nyomorban el ne vesszen. Vagy megkeresi e tekintélyes összeget iskolán kívüli munkával vagy nem. Ha összes szellemi és testi erejének megfeszítésével meg bírja keresni, elveszett benne a néptanító, ha nem bírja, vagy kedvezőtlen helyi körülményeinél fogva

pern is bírhatja, elvész az ember, a család s ezzel a tanító.

Íme ezért foglalkoztam kissé tüzetesebben a néptanító családi életével. Ki kellett mutatnom, hogy jelen anyagi helyzetünk mellett tűrhető családi viszonyaink sem lehetnek. Az a néptanító, ki családjával együtt éhezik, nyomorog, rongyoskodik; ki a családi életnek jobbra csak kínjait ismeri, kinek lelkét nem hagyja nyugodni az a tudat, hogy szerettei élete egy végtelennek látszó tőrés és szenvedés; hogy gyermekeinek sem nevelést, sem vagyont nem hagyhat: hogy azokra, kikért nehéz sorsát viseli, hirtelen bekövetkezhető halála esetén, anyagi és erkölcsi nyomor vár: nem töltheti be hivatását. Még a halál kínjai is kétszeres fájdalmat okoznak lelkének, ha elgondolja, hogy leány gyermekéből, kihez kezdetben életének legszebb reményeit fűzte, csak az urak cselédje lehet, kit . . . az inassal vétetnek feleségül, hogy gyalázatát elta-
karják!

„Én sohasem szoktam az embert ketté vágni s határvonalat húzni a magánember s a közélet embere közt; a mi az egyiknek örömet okozott, azt érezte a másik, s a mi az egyiknek fájt, az fájt a másinak is.” (Trefort pozsonyi beszéde 1884. okt. 4.)

Nagy, általánosan érvényes igazságot fejez ki e mondás. Éppúgy ráillik a szegény néptanítóra, mint ít hatalmas – miniszterre. Hatása azonban nem egyenlő. A miniszter ha kemény csapás érte családjában, művelt lelkének kipróbált erejével felül emelkedik e csapáson, oda hagyja legalább ideiglenesen szerencsétlensége színterét; nagy munkakörében, a rendelkezésére bocsátott nagy eszközökkel munkál embertársai javán, s ebben lelke megnyugvást, vigasztalást talál.

A néptanító magánélete örökös csapás, melyet ritkán¹ szokott megszakítani az Öröm, a boldogság egy-egy sugara; szenvedéseinek, bajainak színterét el nem hagyhatja, hisz akkor önmagától kellene megszöknie; mert a nyomor mindenütt vele jár, mint testtel az árnyék.

4. A néptanító az iskolában.

Miként állhatja és miként állja meg helyét a néptanító az iskolában, hogyan teszen eleget iskolai kötelességeinek, e kérdésre a fentebbiek után nagyon röviden felelhetünk *igen gyarlón*. A ki népiskolaiak belső életébe mélyebben és szakértelemmel bele nem tekint, annak nem lehet fogalma a magyar népiskolák alacsony szellemi és erkölcsi színvonaláról. S ez az adott viszonyok között nem is lehet másképen, mert a milyen az iskola, olyan a tanító. Jól mondja közoktatási miniszterünk, hogy:

„Csinálhatunk mi tanterveket, adhatunk ki rendeleteket, nevezhetünk ki tanfelügyelőket: a legszebb törekvés dugába dől, ha a tanító nem működik helyes irányban s hivatását nem képes kellőleg betölteni.” (Trefort beszéde a tanítók küldöttségéhez 1885. május 26-án)

A magyar tanítói kar többsége nem képes, *nem is lehet* képes hivatását betölteni, mert a kötelességteljesítés elengedhetetlen feltételeivel nem rendelkezhetik. Igen sok néptanító a maga simplicitásában fogalommal sem bír hivatása felől, nagyon sokan oly alacsony fokán állanak a műveltségnek, szakképzettségük oly fogyatékos, oly semmit érő, hogy a tanítói tiszt betöltésére már e miatt is de facto alkalmatlannak, magától értetődvén, hogy a ki maga nem tud,

másokat nem taníthat. Ehhez járul a nyomorúságos anyagi lét, mely még a képes és képzett embereket is elvonja hivatásuktól, az ő kötelességérzetüket is meglankasztja, rosszabb esetben megöli. Ezen indokoknak lehet és kell tulajdonítanunk azon sajnos tényt, hogy a magyar néptanító *általában* se mint tanító, se mint nevelő, se mint politikai tényező nem képes helyét az iskolában megállani. Hangsúlyozom, hogy általánosságban, mert egy tekintélyes számot tevő kisebbség e tekintetben a lehetőség határai között szépen betölteni hivatását.

a) *A néptanító mint tanító.* Sokan, köztük számos okos ember, különbséget tesznek tanítás és nevelés között, értvén tanítás alatt az ismeretek okoszerű közlését, nevelés alatt pedig a tanítvány erkölcsi életének javulására vonatkozó, lélektanilag indokolt eljárást. Bár én azt a nézetet osztom, hogy a tanítás és nevelés fogalmai egymástól nem függetleníthetők, hogy a tanítás, oktatás csak egyik fontos ága a nevelésnek (értelmi nevelés); mégis (hogy jobban megértsenek), szükségesnek tartom külön méltatni a néptanító tanítói és nevelői munkáját.

A sikeres tanítás legelső kelléke az alapos és biztos tudás a tanító részéről. A ki nem tudja alaposan azt a mit tanítania kell, többet árt, mint használ; mert a téves ismeretnél a semmi ismeret is jobb. A tanítás második fontos kelléke a módszeres eljárás; vagyis tudása, ismerése és alkalmazása ama módoknak és eszközöknek, melyek az ismereteknek a gyermekek által való elsajátíttatását megkönnyítik, észszerűvé s nevelői hatásúvá teszik. Harmadik kellék a tanító kötelességérzete, mely őt arra sarkallja,

hogy a biztos ismeretet helyes módszer szerint mindig a maga idején közölje a gyermekkel; tanítói tisztét az iskolában mindig lelkiismeretes pontossággal és buzgalommal végezze.

Hogyha tanító a tanítandó ismeretet alaposan tudja s módszeresen járhasson el a tanításban, minden egyes órára lelkiismeretesen el keli készülnie.

Minden nap délutánján meg kell állapítania a tanév elején összeállított részletes tantervből a holnapi nap tananyagát ki kell jelölnie és lelkiismeretesen átkeli tanulnia a részleteket, a melyeket minden tantárgyból tanítani fog. Az anyag tudása után a módszeres előkészülés következik. A módszeres eljárás megállapítására jelentékeny befolyást gyakorolnak paed, tanulmányai és saját tanítói tapasztalatai. Átgondolja a tanítás menetét, az alkalmazandó tanalakokat; előállítja s rendezi a használandó taneszközöket, szemléltetendő tárgyakat. Midőn így előkészült a tanításhoz, vidám lélekkel, kedvvel, nyugodt kedélylyel fog a munkához, hogy az általa megállapított munkát minden nap rendesen s pontosan el is végezze. A tanítás után a napi „eljárás napló”-ba jegyzi a végzett munkát és tanítói tapasztalatait. Ha nap-nap mellett így végzi tanítási teendőit, az értelmi nevelést illetőleg iskolai kötelességeinek eleget tett.

Miután így a helyes tanítási eljárást pár szóval vázoltuk, jó lenne tudnunk, hogy ugyan *hány* magyar néptanító végzi *így* napi munkáját? E kérdésre határozott számmal ismét nem felelhetünk, hanem annyit, mint tapasztalaton alapuló tényt állíthatunk, hogy a tanítóság nagy többsége az ilyen tanítói eljárást vagy csak hírből ismeri, vagy még onnan sem. A legtöbben azt sem tudják, *mit* fognak az nap ta-

nítani, mikor az iskolába lépnek. Tanítanak találmokra olyan dolgokról, a melyekről nekik magoknak is fogyasztékos ismereteik, homályos képzeik vannak. Tananyag beosztásáról szó sincs náluk. Felütik év elején a könyvet s addig tanultatnak belőle, míg a bekövetkezett vizsgálat megakasztja őket. Ekkor aztán kijelölik, ki mit felel a vizsgálaton, beverkliztetik, az examen „fényesen sikerül” s a tanító pihen babérain.

Módszeres eljárásuk főleg abban nyilvánul, hogy bakaraszszal kimérik a megtanulandó leczkét s naponkint felkérdetik. Nem *tanítanak*, hanem tanultatnak; azért sokkal helyesebb dolog lenne őket *tanulatatóknak* nevezni. A tanítás nehéz és komoly munka, melyhez alapos készütség, kötelességérzet, pihent testi és szellemi erő, vidám, nyugodt lélek szükséges.

A sikeres tanítás e nélkülözhetetlen kellékeivel a magyar tanítói kar többsége nem rendelkezhetvén, hivatását mint iskola-tanító be nem töltheti. A napi tananyag áttanulmányozása, módszeres feldolgozása, a szükséges tanszerek, szemléltetési eszközök előteremtése, az „eljárás napló” lelkiismeretes vezetése legkevesebb 3 órai szorgalmas munkába kerül naponkint. A tanítónak nincsen e 3 órája; mert mellékkezeset után kell néznie, különben elpusztul családjával együtt. Készületlenül menvén az iskolába, irány és cél nélkül tévelyeg; kedvetlenül végzi a robotot. Miután a figyelmet le nem kötheti, a fegyelmet erőszakoskodva tartja fenn. Munkakedv és vidámság számúzvék az iskolából, helyöket tunyaság, félelem foglalja el. A tanítási eredmény ilyen körülmények között szégyenletesen gyarló. A tanító szemfényvesztéssel igyekszik előljárói előtt a szomorú képet eltakarni. S nem is kerül valami nagy fáradságába a

nagyobbára laikus előjáróságot a valódi tanítási eredményt illetőleg tévedésbe ejteni. Szól az ének a helyi, vagy országos lapokban x. y. iskola „nagyszerű” tanítási eredményéről, a haladás térfoglalásáról, holott a gyermekek a haladás alapját képező legprimitívebb ismereteket sem sajátították el; arról pedig, hogy a nyert ismeretek alapján magukat továbbképezni hajlammal és képességgel bírnának, szó sincs. Az iskolai tanítás tehát, mint olyan munka, mely gyarlóságánál fogva a nép önművelődésének s ez által szellemi és anyagi jóléte emelkedésének a legtöbb helyen biztos alapját nem képezheti, egészben véve olyan valódi sikert sem mutat fel, mely csak a reá fordított anyagi áldozattal is arányban állana.

A tanító rá van utalva, hogy iskolája gyarlóságait úgy a közönséggel, mint előjáróival szemben takargassa; mert hiszem, ha a szellemi állapotok hű képét mutatná be, előjáróival s a közönséggel egyetemben maga is elborzadna tőle. S miután tudja a tanító azt, hogy a való felderítése veszélylyel járhat rá nézve: csoda-e, hogy a bajokat takargatja? Vajjon csoda-e, hogy a miniszteri jelentések éppenséggel nem hű képei az értelmi nevelést illetőleg sem a tényleges állapotoknak? A miniszteri jelentések alapjául szolgáló helyi statisztikai adatokat általában a tanítók és – részben – a papok állítják össze. Van rá természetesen gondjuk, hogy legalább a szellemi téren tűrhető állapotokat tüntessenek fel. Azzal, hogy mennyiben felelnek meg az adatok a tényleges állapotoknak, senki sem törődik (mert nem is törődhetik); a tanfelügyelő feldolgozza a hozzája érkező adatokat; a minisztériumban ugyanezt cselekszik a tanfelügyelő statisztikai kimutatásaival. A tanfelügyelők mostani

viszonyaik között a legnagyobb erőfeszítés mellett sem ismerhetik a megyei összes iskolák szellemi állapotát, így készülnek a népnevelés haladását feltüntető miniszteri jelentések.

Az ország népiskoláinak nagy többségében csak egy (nagyon sok helyen jelentéktelen) töredékét végzik be annak a tananyagnak, a mit a miniszteri tanterv a mindennapi elemi iskola részére helyesen kitűz. E szomorú tényből kifolyólag arra meggyőződéssre jutottak igen számosan a tanítók jobbjai közül, hogy az anyag sok, a gyermekek túl vannak terhelve: le kell a tanítás anyagát szállítani. Én e felfogást nem osztom. Azon ismeretanyagra, a mit a miniszteri tanterv kijelöl, múlhatatlanul szüksége van a népnek, ha azt akarjuk, hogy az iskolában szerzett ismereteinek az életben hasznát vegye. A népiskolai növendékekben általában van annyi szellemi és fizikai erő, hogy a tananyagot lényegében nagyobb erőfeszítés nélkül elsajátíthassa; természetesen azon feltétel alatt, hogy ha *tanítják*, a helyett, hogy oktalanul *tanulatnának* vele. A tanítók általában keveset és rosszul tanítanak, innen ered a túlterhelés kérdése. S a tanító jelen anyagi viszonyai között többet és jobban alig taníthat. Világos ennél fogva, hogy nem a tanuló, hanem a *tanító van túlterhelve* az élet nyomorúságaival, melyek őt tanítói tisztének betöltésére képtelenné teszik. Tudva ezt, alapjában semmi jót (az igaz rosszat sem) nem várhatunk a tananyag leszállításától. Nem a tantervben, hanem a tanítóban van a hiba. Ez a tényleges állapotoknak megfelelő felfogás. Ha tehát nem a tanuló, hanem a tanító van túlterhelve, ennek a baján segítsünk; teremtsünk részére tűrhető anyagi helyzetet, tegyük lehetővé.

hogy testtel-lélekkel hivatásának élhessen, s megoldottuk a túlterhelés kérdését. Addig azonban sem a tanterv megcsonkítása, sem a tanítóknak szánt keneses prédikációk mit sem változtatnak a szomorú helyzeten.

b) *A néptanító mint nevelő.* Nagy és kis emberek hangoztatták a közel múltban, hogy a népiskola nem nevel, hanem csak tanít! Ez helyesebb meghatározással azt jelenti, hogy a népiskola nevelése egyoldalú; a nevelésnek csak egy ágát, az értelmi nevelést (tanítás) kultiválja. Fentebb vázoltuk röviden ezen értelmi nevelés minőségét. Láttuk, hogy a legtöbb néptanító iskolai eljárása éppenséggel nem érdemli meg a *tanítás* nevet. Ha a tanító *jól tanítana*, eo ipso *jól is nevelne*; mert a jó tanítás, jó nevelés nélkül el sem képzelhető. A tanítást a neveléssel, a foglalat önmagával ellentétbe hozni nem lehet.

A tanítás a nevelésnek egy iránya, még pedig főiránya, a mennyiben *valódi*, tudatos erkölcs kiképezett értelem nélkül el sem képzelhető. Az olyan erkölcs, melyet nem az értelem vezet, irányít, nem egyéb, mint többé-kevésbé helyes irányú vak szokás. Ha a tanítás, mint a nevelés főiránya, helyes, akkor általánosságban az egész nevelés helyes; ha a főirány helytelen, az egész nevelés azzá lesz. Kísértsük meg ez állítás bebizonyítását.

Ha a tanító a didaktika útmutatásai szerint kellőleg elkészülve, a maga idején lép be az iskolába, feltéve, hogy elég ereje s alkalmas egyénisége van hozzá, hogy a mit helyesen tud keresztül is vigye, tanítása s vele nevelése eredményes lesz. Az által, hogy kellő időben megy iskolába, megakadályozza azt, hogy a gyermekek egymást bántsák, a

por felverésével a tanterem levegőjét megrontsák. A lelki nyugalmat (a tanítás egyik nélkülözhetlen kellékét) mind a maga mind növendékei részére biztosítja. A készülés, szemléltetés, tudatos tanítói eljárás által a figyelmet leköti, a fegyelmet a legtermészetesebb utón biztosítja; a mellett, hogy a gyermek értelmét képezi, lélekéberségre, rendre szoktatja őket. Az értelem képzésével egyidejűleg, tehát alkalmilag, a szép és jó egyszerűbb fogalmait is megismerteti az éberlelkű gyermekkel. A rendes iskolalátogatás, készülés, lelkes tanítás nagy szorgalmat és kötelességérzetet tételez fel a tanító részéről. A gyermekek észreveszik ezen erényeket s utánzási ösztönüknél fogva önkéntelenül is követik a tanító példáját. Íme, e pár szó elég világosan mutatja, hogy *a jó tanító = jó nevelő.* - Viszont a rossz tanító rossz nevelő. Ha a tanító elkésve (a tanítási idő pillanatában, 8 órakor, vagy 2-kor) lép az iskolába, a gyermekeket egymást püfölve, éktelen zsivajban s alig átlátszó porban fogja találni. Panasza panasz érkezik hozzá, s mielőtt a rendes napi munkához fogna, már „igazságot” kell szolgáltatnia. Ezen igazságszolgáltatásból 2 jelentékeny baj származik. Az egyik (a nagyobb) az, hogy megzavarja úgy a gyermekek, mint a tanító lelki nyugalmát, a másik az, hogy elvesz legalább $\frac{1}{4}$ órát az úgy is kevés tanítási időből. A tanítóság többségénél még most is szokásban van a felvigyáztatás, lármázó íratás. A gyermekek jellemének fejlődésére alig gondolhatt volna ki károsabb intézményt ennél a nevelői éhletlenség. Az irigykedés, bosszúállás, alattomoság, hízalgés,, zsarnokoskodás csirái tenyésznek ez intézményben. Az iskolában kiflivel, meg almával vesztegeti meg a kis nebuló a vgyázót, pár évtized múlva 50-essé nő a

kifli, melylyel a köztisztviselő lelkiismeretét igyekszik hallgatásra bírni!

Ha készületlenül (sem az anyagot nem tudja jól, sem az eljárási módot, sem a taneszközöket nem készíti elő) megy iskolába a tanító, tanítása hiányos, kapkodó, bizonytalan, élettelen, melylyel a gyermekek figyelmét lekötöni nem bírja. A gyermek a tanító magaviseletéből kiolvassa, hogy kedvetlenül, robotba végzi munkáját. Ha nincs figyelem, nincs természetes fegyelem sem. A tanítónak vagy el kell tűrnie a figyelmetlenséget, vagy a mesterséges fegyelmezéshez, a büntetéshez kell lépten-nyomon folyamodnia. Bármelyiket cselekedje, veszélyezteti nemcsak a tanítás (értelmi nevelés), hanem a nevelés sikerét is. A gyermek értelme vajmi kevés és kétes értékű ismerettel gyarapszik. Ha szabadjára hagyatik, megszokja a figyelmetlenséget, rendetlenkedést, engedetlenséget, restséget; ha pedig bünteti a tanító, (s ez a gyakoribb eset), nádpálczával kelti fel benne a figyelmet, félelem vesz erőt a gyermekeken, elvész a kölcsönös bizalom a tanító és tanítvány között. A gyakori erőszakoskodás mellett a gyermek alattomosná, daczossá, féktelenkedővé válik.

A tanítási eredmény ilyen nevelői eljárás mellett alig érdemel számbavételt. Minél lázasabb izgalommal igyekszik a tanító a maga módja szerint eredményt felmutatni, annál kevésbé sikerül ez neki. Hiába ad fel nagy leczkéket, melyekből úgy felelhetne a gyermek, mint a karikacsapás, nincs látszatja; „nem tanul az a kölyök, ha ketté vágják se”, erősen megcsömörlött a betűtől. Ott nem marasztalja a tanító az iskolában, mert ő nem ülhet mellette, hogy kötelességének teljesítésére szorítsa; megkísérli tehát a

„régí módszer” alkalmazását. Mind hiába, nincs az a bambusz, mely itt használna. A dolognak azonban gyakran megdöbentő következményei vannak. A régí módszer alkalmazásának – évenként van több eset reá – a gyermek testi épsége (nem is szólva szellemiről, melyet az ilyen „nevelői eljárás” úgyis megnyomorít) esik áldozatul. – A jó tanítói eljárás a legszebb erények, a rossz a legrútabb hibák és bűnök kifejtését eredményezi. Azt hiszem nem kell többet felhoznom annak bebizonyítására, hogy a jó tanító jó nevelő, a rossz tanító rossz nevelő. Sajnos, hogy hazánk néptanítóinak nagy többségét még mindig ez utóbbiak szolgáltatják. Azonban ne ítéljük el e többséget, mielőtt mentségeit hallanók. Halljuk, mit mond az ő fiskálisuk: „Azzal vádoljátok védenczemet, hogy nevelői hivatását nem tölti be. Igazatok van. Ha azonban meghallgatjátok a mentséget, nem fogjátok őt elítélni. Vegyük sorra a vádakát. Nem megy védenczem idején iskolába. Menne biz ő, de nem teheti. A templomban (kántor), mezőn, vagy a kertben kell dolgoznia, órákat kell adnia, mert különben családja éhen hal. Nem készül a tanításra, mert nincsenek hozzá eszközei s be sem szerezheti, mert a kenyér előbb való mint a könyv. De ideje sincs a készüléshez. A mellékfoglalkozás (kerti, mezei munka, házi állatok körül való járás, privát órák, zugirászkodás stb.) veszi szabadidejét igénybe. – Nincsen lelkének nyugalma, ruganyossága s e miatt nincs élet és eredmény nevelésében; de hát lehet-e nyugalma, ruganyossága az olyan nevelő lelkének, kinek családja a mindennapi nyomorral küzd: hogyan vágjon vidám arcot az az ember, kinek felesége, gyermeke talán a halállal vívódik s neki nincs egy krja sem,

hogy megmentéseiket csak meg is kísérthesse? Miért kívánjátok, hogy a tanító nagyobb színész legyen, mint az, a kinek az emberek mulattatása képezi rendeltetését? A színész arcza nevet, midőn szívé sir. Játéka sikerül, erőt ad nehéz szerepéhez a *remény*; a tanítóé vajmi ritkán sikerülhet, hisz neki nincs mit remélnie. Kívánhatjátok-e, hogy visszatartsa a kötelességét nem teljesítő gyermekeket? Hisz neki is vele kellene maradnia, holott a mezőre, kertbe kell menni, vagy magán órára futnia. – Védenczem qualificalhatatlan nevelői eljárása s ennek szükségszerű sajnos következményei nyomorult anyagi viszonyaiból erednek. Szüntessétek meg az okot s az okozat önmagától megszűnik. – Nevelőnek lenni az emberiség javulásának emelő gondolata nélkül a legnyomorultabb kézi mesterség (Környei), védenczem ilyen nyomorult kézi mesterséget folytató népség, kinek az eszmék magaslatára emelkedni nem áll módjában.”

c) *A néptanító, mint politikai tény eső.* Állásunk erkölcsi emelkedése, ama mindinkább nagyobbodó érdeklődés, melylyel az intelligencia a népnevelés iránt viseltetik, főképen annak köszönhető, hogy a nemzet a népiskolákat (néptanítókat) fontos politikai tényezőknek ismerte fel. Csupán a kulturális feladat nagysága és nemessége nálunk még most nem számíthat figyelemre: a politika, az az első. Megtanítani az állam nyelvére a hazai nemzetiségeket, megteremteni ez által a magyar állam egységének kapcsát: ez a politikai cél, melyet a népiskolának (a néptanítónak) meg kell valósítania. Nagy cél ez tagadhatatlanul, s ha egyebet nem tenne a népiskola, akkor is méltó lenne a néptanító a nemzet elismerésére. Az is kétségtelen, hogy e tekintetben hazánk néptanítói már

már ezideig is jelentékeny szolgálatot tettek a nemzetnek, a városokban és némely nagyobb községben – a magyar intelligencia támogatása mellett – erős lökést adtak a nemzeti kultúra ügyének. A cselekvők azonban kevesen vannak, a nagy többség e tekintetben sem képes hivatásának csak megközelítőleg is megfelelni. Beszélünk mi eleget a „nemzeti népművelésről, megmentjük minden nap a hazát és a nemzetet; de nagyon keveset teszünk. A legtöbben jóakarattal sem képesek a magyar nyelvet tanítani, sokan meg *nem* is *akarják*. Éppen azok a legtanulatlanabb, legszegényebb tagjai a tanítói karnak, kikre az iskolában a kulturális cél szolgálata mellett politikai feladat megoldása is vár: a nemzetiségek néptanítói. Újabb időben állami népiskolák létesítése által tett sokat a kormány a magyar nyelv terjesztése érdekében. A nem magyar ajkú népek iskoláinak legtöbbszörében azonban még mindig nem tanítják az állam nyelvét és mindaddig nem is fogják sikerrel tanítani, míg a tanítói kar anyagi helyzetének kérdése meg nem lesz oldva. Törvény és miniszteri szigor nem sokat használnak. Hiába mozdíttatja el a miniszter a 50-200 ftos tanítói állomásokról a magyarul nem tudó tanítókat; mert ilyen fizetésre még bérest sem lehet kapni, nemhogy olyan néptanítót lehetne, ki a népiskola kulturális céljai mellett politikai feladatát is képes legyen megvalósítani.

5. A néptanító a tanítóegyesületben.

Egyesületi életünk feladata az önképzés, a tagok szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítása, a tagokban a hivatásszeretet felkeltése és ápolása, az ügy iránti lelkesedés tüzének szítása, érdeklődés-

keltés a társadalomban az ügy és érdekeltjei iránt. Egy gyűlés a másik gyűlésig tartsa élénk hullámzásban lelkünkben az igazság keresésének vágyát, legyen önképzésünk hatalmas emeltyűje; mutassa erőnket, emelje önérzetünket, aczélozza meg a viszonyok súlya alatt úgyis ingadozó jellemünket; ne hagyja kialudni lelkünkben a hivatásszeretet tüzét; a kartársi szeretet meleg érzetével töltse el szíveinket; legyen ünnepnapunk a gyűlés napja, melynek kedves emlékét csak a még kedvesebbnek Ígérkező jövő ünnep képe szoríthassa háttérbe.

Ez volna a néptanítók egyesületi életének ezéjja. Hogy e cél általában meg sem bírja közelíteni, ez onnan van, hogy az egyesületi tagok nagy többsége a nagy feladatot felfogni sem képes, nemhogy érdekében sikeres tevékenységet tudna kifejteni. A ki nem lehet művelt, szakképzett ember, jó családfő, jó tanító (nevelő), az az egyesületben sem tehet számot. Egy-egy tanító egyesületben (országszerte) alig akad több 10-15 embernél, ki figyelmet érdemlő munkát tudna, vagy akarna végezni. A többi, csak népség-katonaság, melynek a gyűléseken nincs más rendeltetése, mint-hogy éljeneket kiáltson. Ehhez képest az egyesületi működés eredménye is silány. Kanapépörök, értéktelen adminisztratív ügyek, százszor elcsépejt általánosságok vannak napirendben az egyesületi gyűléseken. Napjainkban nagy előszeretettel ápolják tanítóegyesületeink a „nemzeti népnevelés, a nemzet, a haza megmentésének ügyét!

Az egyesületi élet sikertelenségének is anyagi helyzetünk a főoka. Világos bizonyítéka ezen állításnak az a tény, hogy a hol a tanítóság anyagi helyzete jobb, tehát a tanítók különb emberek lehet-

nek, az egyesületi élet egy cséppel sem áll hátrább, mint más, az anyagi jólét bizonyos mértékét élvező, társadalmi osztályok egyleti élete; sőt, a mi a buzgalmat és szorgalmat illeti, felül is múlja ezeket.

A jelen siralmas anyagi helyzet mellett a társas tevékenység sem vezet a tanítóságot eredményre. Az egyesület szegény tagjai még a csekély tagsági díjakat sem képesek fizetni. Ha közigazgatási úton lesz rajtok behajtva, akkor még jobban elidegenednek az egyesülettől. Az anyagi eszközök csekélysége miatt sem könyvtár, sem tanszermúzeum nincs a legtöbb egyesület mellett. A hol van is könyvtár, alig lehet benne néhány darab valamire való könyvet találni. Sok egyleti könyvtár pár darab rongy ajándékgégyenből és néhány értéktelen tankönyvből áll. Ezekből legyen aztán okos a tanító!

Mindaddig, míg a tanítói kar anyagi helyzetének kérdése meg nem lesz oldva (a mikor természetesen az egyesületi élet is virágzásnak fog indulni), az iskolafentartóknak az eddiginél is nagyobb támogatásban kellene részesíteni a tanítók egyesületi működését. Sajnos jelenség, hogy napjainkban éppen az első iskolafentartó hatóság, az állam, még az eddig adott fuvar- és napidíjakat is megvonta az állami és államilag segélyezett községi tanítóktól s ezzel – tekintve azt, hogy e tanítók a tanítóság vezető elemei közé tartoznak – az egyesületi életet megakasztotta. Mi tanítók is ismerjük annyira hazánk pénzügyi helyzetét, mint mások; hazafiság, önfeláldozás dolgában sem állunk hátrább másoknál: mindazonáltal igen fájdalmasan érint bennünket, hogy a takarékoskodást rajtunk kezdik! Mikor a ministereknek busás

nyugdíjat szavaznak meg, ugyanakkor megvonják \$-tanítók csekély fuvar- és napidíját, mely egy év alatti koránt sem ér fel csak *egy* miniszter nyugdíjával sem, holott a politikai viszonyok gyors változása esetén 15-20 nyugalmazott miniszterhez és államtitkárhoz is lehet az országnak szerencséje.

A miniszteri nyugdíjak nem ronthatják meg az államháztartás egyensúlyát (Tisza K. beszéde a képviselőház 1886. május 15-iki gyűlésén); no, ha ezek nem, bizonyosan a tanítói fuvar- és napdíjak rontották volna meg!

6. A néptanító mint népnevelő.

A mi a községi jegyző a törvények és felsőbb' rendeletek végrehajtásában, ugyanaz kellene, hogy legyen a néptanító a nép erkölcsi és anyagi jólétének előmozdítására szolgáló eszmék és törekvések megvalósításában; a jegyző a törvények, a néptanító a kultúra ostorcsapója.

A valódi néptanító humánus és igazságos ember úgy családjában, mint azon kívül, a felnőtt népokulhat példáján. Házában, udvarán, sőt még a háza előtti utczarészen is példás rend és tisztaság van, hadd lássa a nép, miként kell ezen erényeket gyakorolni. Kertje példásan van művelve, hadd tanulja meg tőle a nép, miként kell minden talpalatnyi földneli hasznát venni. Minthogy emberi tulajdonságai erre méltóvá teszik, a nép bizalommal viseltetik iránta, tanácsát tehát fontosabb lépéseinél kikéri. S ő mindannyiszor okos tanácssal szolgál. A főbb dolgok, melyekben a tanító vezetéssel, utasítással, tanácssal szolgálhat (vagy legalább kellene, hogy szolgáljon) a népnek ezek: házépítés, kertberendezés, gyümölcsfa

nemesítés, mezei gazdálkodás, vadvizek levezetése, állatok és növények megvédése, állatok és növények közönségesebb bajainak gyógyítása, ideiglenes gyógykezelése (t. i. míg az ő tanácsára szakértő orvos érkezik) a balesetek és fertőző betegségeknek, életmentés; az iszákosság sa belőle származó erkölcsi romlás ellensúlyozása, mértékletességi egyesület, népbank létesítése, fenntartása, a nemesebb szórakozás, multságoknak, élvezeteknek a nép körében való meghonosítása, e célból népkönyvtár, énekkar, tekepálya stb. létesítése; felnőttek oktatása; közveszély idején a nép bátorítása, okos és hazafias vezetése stb.

A minő szép és a mily széleskörű a néptanító népnevelői hivatása, ép oly nehéz annak betöltése. Jeles észbeli tehetség, széleskörű általános ismeretek, nagy tapasztalatok, törhetetlen akarat, nagyfokú önzetlenség, kitartás, ambitio, példás józanság, állandó lelkesedés nélkül nincs ember, a ki népnevelői tisztét betölthetne. Ritka néptanítóban vannak meg ezen erények, ritka tehát az olyan, a ki népnevelői tisztét betöltené. A néptanítók többsége fogalommal sem bír népnevelői céljai felől s minden tekintetben oly alacsony fokán áll a műveltségnek, olyan magaviseletet tanúsít, hogy a nép inkább rosszat, mint jót tanulhat tőle. A kötelességek elhanyagolása, lanyha teljesítése, teljes apathia mások örömei és szenvedései iránt, romlott családi viszonyok, házsártoskodás, részegeskedés stb., ilyen s ezekhez hasonló hibákkal, és bűnökkel terhelve igen sok néptanító csak rontja a népet, melynek humánus és okos vezetője kellene, hogy legyen.

Azonban nemcsak a tanítósnak nagyobb részét tevő gyengék, hanem a jobbak nagy része sem tudja

teljesíteni népnevelői kötelességeit. Nyomott anyagi viszonyaik úgy a feltételek elsajátításában, mint a munkaelvégzésében akadályozzák őket. A ki folytonosan a maga bajaival, nyomorúságaiyal küzködik, az a közügyek hasznos munkása nem lehet, nincs ehhez sem képessége, sem ideje, sem akarata; jól mondja a népdal, hogy „elég a szegénynek a maga baja.” Mindaddig tehát, míg a tanítóság anyagi ügyei rendezve nem lesznek, nem számíthatunk a néptanító népnevelői munkájára.

7. A néptanító mint polgár.

A polgári és politikai jogokkal való élésben és a polgári kötelességek teljesítésében is jó példával kell előlmennie a nép tanítójának. Jelen anyagi viszonyai között éppen úgy nem lehet e tekintetben a tanító minta-képe a népnek, mint más téren nem teljesítheti kötelességeit. A hol nincs sem anyagi, sem erkölcsi függetlenség, ott a polgári és politikai jogok szabad gyakorlásáról szó sem lehet.

Mindenek előtt azt kell figyelembe venni, hogy a tanítóság nagy része műveletlenségénél fogva az ő polgári és politikai jogainak fontosságáról, a jogok minőségéről s gyakorlásuk módjáról nem bír fogalommal; jogaival akképen él legkisebb lelkiismeretfurdalás nélkül, amint vélt érdekei kívánják. Hány tanító van Magyarországon, a ki pártviszonyokról nem tud egyebet, minthogy „a jobb párt a király mellett van, a bal párt a király ellen”. A politikai és polgári jogok szabad gyakorlását hiába keressük azonban az intelligens tanítóknál is. Elvhűség, kitarás a helyeseknek tartott eszmék mellett, nem tanítónak való mulatság. A tanító elvei, pártállása úgy változnak, akként

kell, hogy változnak, mint a faluvégi cigány hite, a ki egyik faluban kálvinista, a másokban pópista. A tanító azt a zászlót követi, melyet iskolafentartó hatósága tűzött ki. Ha az iskolafentartók megoszlanak, úgy jó orrának kell lenni, hogy kiszimatolhassa: hol többség, mert neki máshol nincs helye. Attól nem fél, hogy a kisebbség, ha majd többséggé lesz, bosszút áll rajta; van neki annyi sütnivalója, hogy megérzi a pecsenyeszagot, ő lesz az első, ki – odahagyva a a sülyedő hajót – a felkelő nap üdvözlésére siet. S hogy ne bocsátanak meg egy ilyen kitűnő, önzetlen férfi „ártatlan tévedését!” Hogy az ő egész életének folyása ilyen „tévedésekből” áll; hogy ekképen igyekszik a. népet a politikai erkölcsökben erőssé, önnállóvá te mi, az neki nem sokat árt; hisz a többség mindig elég nagylelkű arra, hogy megbocsássa a multat. S ez neki elég. Nem csapják el s ez a fődolog. – A néptanító nem vezeti az áradatot, a miként tennie kellene, hanem a legtöbb esetben öntudatlan tüsként sodortatik általa. Ezt tudva csaknem egészen érthetetlen előttünk nagyérdemű közoktatási miniszterünk következő nyilatkozata:

„Tapasztalatból mondhatom, uraim, azt is, hogy társadalmunk felsőbb köreiben a népoktatásügy és a tanítók sorsa iránt nagy volt a rokonszenv és az érdeklődés az előző években; és mit kellett látnom, azt, hogy az utóbbi pár év alatt ez a szép érdeklődés és rokonszenv teljesen megszűnt. És miért, mert a tanítók politikai pártviszályokba keveredtek.” (Trefort beszéde a tanítók küldöttségéhez 1885 máj. 26.) A néptanítót általában kényszerhelyzete indítja arra, hogy politikai viszályokba keveredjék. *E kényszerhelyzet létezéséért* őt felelősség nem terheli; a tanító-

nak tehát a pártviszályokba való elegyedéséért igazságosan szemrehányást tenni nem lehet, s a felsőbb körök indokolatlanul szűntek meg a tanítóság és a népnevelésügy iránt érdeklődni. Ha ugyan megczáfolhatatlan tényről foglal magában a miniszter állítása. A mi felfogásunk szerint azonban ez állítás téves. Ha az arisztokracziát érti a miniszter a felsőbb körök alatt, állítása téves; mert az arisztokraták, kevés kivétellel, sohasem viseltettek érdeklődéssel a néptanítók sorsa iránt, a mi pedig soha sem volt, meg sem szűnhetett. Ha a tanítók felsőbb és legfelsőbb hatóságait értette, akkor is tévedett; mert azok, a nélkül, hogy kötelességet ne mulasztanának, nem szűnhetnek meg érdeklődni a néptanítók sorsa iránt. Ha a középosztályt értette, állítása akkor is téves; mert ez osztály nagyobb érdeklődést és több jóakaratot soha sem mutatott a néptanítók sorsa iránt, mint a minőt mutat napjainkban.

Külömben a tanító akkor sem érdemelne *külön* szemrehányást, ha nem helyzetének nyomása alatt elegyednék politikai dolgokba: mert nem a *tanító* korteskedik, hanem a *polgár*.

Ha ilyen indokolás után nincs megrovó szó a korteskedő *törvényszéki elnök*, *alispán* stb. részére, a tanító sem érdemli meg. – Külömben a korteskedő tanító senkinek sem lehet eszményképe, ki a népnevelésügy fejlődését szíven viseli. A nép szellemi életének vezetője, mint a felnőttek oktatója, tanácsadója, ismertesse meg részrehajlatlanul a hozzája forduló néppel a hazai pártok politikájának alapelveit. Hogy őt melyik párt elveihez vonzza meggyőződése, fejt csak az urnánál tudja meg a nép.

Az anyagi helyzet nyomása mellett még egyéb

dolgok is akadályozzák a néptanítót abban, hogy a népnek a politikai és polgári jogok gyakorlásában s a kötelességek teljesítésében jó példát mutasson. Ilyen a többek között azon tény is, hogy a nemzet törvényhozása az 1886. XXI. törvényczikk 21. §-ának első bekezdése által kizárta a tanítóságot az okleveles intelligencia kebeléből. E §. szerint még az állatorvosok állami adója is kétszeresen számítatik, kivételt csupán a tanító és a – bába-asszony képez. Midőn Mártonfy, Zombor képviselője, a tanítókat is e §-ba venni indítványozta, a miniszterelnök azon indokolással ellenezte azt, hogy a tanítónak nincs vagyona, nincs mit kétszeresen számítani és hogy a tanító iskoláját, hol pótolhatatlan, el nem hagyhatja azért, hogy ott legyen, a hol pótolható. Ezen indoklás tarthatatlansága az első pillanatra szembeötlő. Ha a tanítónak nincsen vagyona (a minthogy tényleg általában nincs is), iskoláját nem hagyja el; az aggodalom tehát alapjában fölösleges. Ha némelyiknek (talán 1-2-nek egy megyében) van vagyona, legfeljebb 3 napot veszít egy év alatt a tanítási időből, melyet könnyen utána pótolhat; de ha nem is tehetné, e csekély veszteséget a tanítóság önbecsérzetének emelkedéséből származó haszon ezerszeresen pótolná. Az tény, hogy kevés gyakorlati értéke lenne annak, ha a tanító adója kétszeresen számítatnék; de a belőle származó erkölcsi haszon többet érne, mint akár egy csomó aranygyapjú, meg Szt. István rendjel.

Az indoklás tarthatatlansága mellett azonban még igazságtalan is, mert nem mér egyenlő mértékkel. A törvényhatósági bizottságban a gazdászok, bányászok, állatorvosok stb. egy cséppel sem pótolhatatlanabbak, mint a tanítók. Hát az ügyvédet (kinek

történetesen a gyűlés napjára van tárgyalása kitűzve), a bírót, a tanárt, *ki* pótolja? A tanárt tanártársa? Hogyan pótolja a nyelvészt, a matematikus? Hát ha azonban az utóbbinak is dolga van?

8. A néptanító, mint a társadalom tagja.

Elméletben, de némileg gyakorlatban is lejárván az istentől rendelt tekintélyek kora, minden ember olyan helyet foglal el a társadalomban, a minő őt egyéniségénél fogva megilleti. A társadalomban tisztes helyet az egyéni kiválóság biztosít az embernek. Ezen általánosnak mondható igazságaiéi egyedül a néptanító képez legalább részben kivételt. Neki az egyéni kiválóság már polgári állásánál fogva sem biztosít olyan tisztes helyet a társadalomban, a minő őt megilletné. Az a „csak tanító” állja első sorban útját egyénisége érvényesülésének; azért kell a neki igen gyakran utolsó helyen húzni meg magát olyan társaságokban, a melyekben kiváló értelmi és erkölcsi tulajdonai után méltán illetné meg az első hely.

E tény bánthat bennünket, de nem csudálkozhatunk rajta. A néptanítói állás nálunk új állás, melynek meg kell küzdenie az új iránt jelentkezni szokott előítélettel és elfogultsággal. E küzdelem eredménye még mindig, csekély; mert szégyenletes, sötét kép az, melyet a társadalom szeme elől el kell takarnunk, melyet el kell feledtetnünk. Míg a népiskola egyedül édes anyja: az egyház mellett teljesítette szolgálói kötelességeit, a néptanítók a társadalom legselejtesebb elemeiből, a munkát megunt mesteremberekből s más kóborlókból kerültek ki. Ezen, a papnál és földes uraságnál főleg szolgálai munkát végző, léha népség példányképe volt az értelmi és erkölcsi kiskorúságnak.

A kántor-praeceptor részegeskedése, tudákos bárgyúsága még manapság is hálás themája a közönség megnevettetését célzó népszínmű írónak. Általában ilyenek valának a mi, sajnos még mindig nem egészen boldogemlékezetű, elődeink. Vajjon csodálkozhatunk-e azon, ha az intelligentia, melynek elődeink tányérnyaló szolgálói s kommencziós, bárgyú bohócjai valának, általában igen kevés hajlandóságot mutat arra, hogy minket, utódokat kebelébe fogadjon? Elgondolva ezeket, lehetetlen egészen indokolatlannak tartanunk a művelt társadalom idegenkedését a „tanítói” osztály iránt.

Ennél sokkal természetesebbek a tanító kedvetlen társadalmi állásának következő indokai.

A néptanítói kar nagy többsége a nép alsóbb rétegeiből emelkedik ki. A legtöbb tanító szegény tanító, iparos, földművelő, napszámos, cseléd-nép gyermeke. A társadalomban vezérszerepet játszó értelmiség: pedig jobbára a köznemesi és módosabb iparos és kereskedő-osztály képviselőiből áll. Ezek képezik az úgynevezett Jó családok”-at, melyek nagy demokratságuk mellett sem sok hajlandóságot éreznek magukban arra, hogy az „alacsony” származású, egyébképen bármily kiváló néptanítót is kebelükbe fogadják. 1848 csak a törvény előtt tette egyenlőkké az embereket, a társadalomban a kiváltságokat az előjogokat nem szüntette meg. Ehhez járul még azon körülmény, hogy a köznép ezen egyszerű, csiszolatlan gyermekei sem a középiskola alsóbb osztályaiban, sem a képezdében nem képesek a műveltség külsőformáit annyira sajátjokká tenni, hogy mint néptanítók a művelt társaságokban otthonosan tudjanak mozogni; ügyetlenségük, szegletességük miatt

lépten-nyomon nevetségessé válnak. S ha nincs kitartásuk, vagy magukba zárkóznak, vagy a köznép közé vegyülnek, hol ily nemű fogyatkozásait kevésbé veszik észre.

Keveset csiszolódnak a tanítójelöltek a képezdében is, akár részesülnek köztartásban, akár nem. Ha volna társadalmi műveltségük, akkor is elfelejtenék a köztartás 4 évi folytonos és egy oldalú dressurájának hatása alatt; ha künn laknak, sem sokat profilírozhatnak; mert a szegénység, a nyomorúság a műveletlenebb nép tűzhelyeihez szorítja őket. Bármiként neveltessenek is, a műveltebb társaságokban nem látják őket szívesen jövőjükre való tekintettel: „hiszen „csak k o l d u s tanítók lesznek”. Mi másképen vélekednek a nagy deákról, kiből még Jómódú” ember lehet! A tanítói osztály nyomorúságai már a képezdében előre vetik árnyékukat. – Ilyenek az állapotok a legkedvezőbb viszonyok között levő állami képezdékben. Mit szóljunk azon felekezeti képezdékhez, melyekben tanító és tanítvány mint úr és szolga állanak egymással szemben. Hogy fogja a képezdei növendék egyenlőnek érezni magát azzal a tanítóval az életben, ki nek csizmáit takarítja egy kis ételmaradékért az intézetben?

Ha a fiatal tanító az életbe lép, az eddig említettek mellett egész sora fogadja őt amaz akadályokénak, melyek egyéniségének a társadalomban való érvényesülését szerfelett megnehezítik, vagy éppen lehetlenné teszik. Ha megházasodik s nejét a nép alsóbb rétegéből választja, sajátkezűleg zárja be maga előtt a műveltebb társaságok ajtait; ha a műveltebbek közül nőszül, akkor meg a szegénység szakítja el a tár-

sadalomtól. Családja megszaporodik, fizetése – mi-ként fentebb adatokkal kimutattuk – oly csekély, hogy a legegyszerűbb tápláló eledelk beszerzésére sem elégséges. Hogy egy kis ruhára valót is keressen, mellékfoglalkozás után kell néznie. Önképzésre, ön-művelődésre sem ideje, sem eszköze nincsen. Művelt-ség dolgában hátramarad. Tisztességes ruházatot sem magának, sem családjának nem képes beszerezni; a szegény kopott emberrel és családjával pedig nem mindenki áll szóba. „A ruha tisztesség, a pénz em-berség”; a néptanítónak e javakból vajmi kevés jut, csuda-e, hogy a társadalomban oly kevesen veszik a legjobbakat is észre?

A néptanító az intelligens elem mulatságaiban, társas összejöveteleiben részt nem vehet. Még csak egy szerény ozsonnán, vagy társas ebéden sem lehet jelen, ha csak alamizsnát nem akar elfogadni, hisz ő nincs abban az anyagi helyzetben, hogy vissza tudja, adni. Ha önérzetes ember, a műveltebb osztály társas életétől való visszavonulásra van kárhoytatva, a be-folyásosabbak előtt ismeretlen marad s képességeit, er-kölcsi tulajdonait társadalmi téren nem érvényesít-heti; ha elég könnyelmű nyomasztó anyagi viszonyai mellett is az intelligencia társas életébe tolaodni,, az elődök sorsára jut: nevetség és gúny tárgya lesz. – Hogy ilyen, minden tekintetben kedvezőtlen viszonyok között is akadnak egyesek, kik szerény állásuk-hoz mértén, tisztességes helyet vívtak ki maguknak a társadalomban, e tény nem czáfolja meg a tanítói kar társadalmi helyzetének tarthatatlanságát. A ta-nítói kar állásának olyannak kell lennie, hogy ne csak a legkiválóbb, hanem a közepszerű erők is érvényesü-lését is lehetségessé tegye. Ilyen pedig csak akkor

lesz a tanítói állás, ha egy intelligens család tisztességes megélhetését biztosító fizetéssel fog jární.

9. A néptanító mint író.

Sokaknak gúnyos mosoly ül ajkaikra, midőn e szavakat olvassák: „a néptanító mint író”, és szinte ballom azt az épületes tanácsot, mely ezzel a sokatmondó szóval kezdődik: sutor. Pedig hát nincs benne semmi nevetséges, ha a tanító írással is foglalkozik. Az a gondolat nem olyan arisztokratikus valami, a mely csak nagy urak fejében szeretne tanyát ütni, felkeresi biz az olykor-olykor a szegény néptanítót is, ki – éppen úgy mint más – helyesen teszi, ha gondolatjainak a közjó érdekében kifejezést ad. Egy körülmény azonban nemcsak lehetségessé, hanem szükségessé is teszi, hogy a tanító irodalmi munkásságot is fejtsen ki, s ez az, hogy valamint minden más téren, úgy a népnevelés terén is a szakember van hivatva arra, hogy a tudományt, mely neki eljárásában irányt szab, tapasztalatai és észleletei alapján fejleszse és terjessze. E szakember a népnevelés mezején a néptanító, kinek irodalmi működése e szempontból éppen olyan elbírálás alá kell, hogy essék, mint más pálya munkásaié.

A tanítót azonban e tekintetben is igazságtalanul Ítélik meg. Míg más pálya munkásainál – pl. a rokonfoglalkozású tanároknál – olyan erény az irodalmi munkásság, melyhez az illetőnek előmenetele van kötve, addig a néptanítónál bűn, a lehető legrosszabb ajánlólevél. Alig egy pár éve, hogy a közoktatási kormányhoz oly közel álló „Néptanítók Lapja” azt hirdette, hogy „Isten mentsen az író tanítótól.” E különös felfogás állítólagos okául az hozatott fel,

hogy az író tanító rossz tanító, iskolai kötelességeit rendesen és pontosan nem végzi. Ezt a merőben téves okoskodást első sorban maga a „Néptanítók Lapja”-nak szerkesztője: Gyertyánffy czáfolta meg saját példájával, ki tudvalevőleg úgy is mint író, úgy is mint gyakorlati tanító becsületére válik népnevelésünknek. Egyébiránt elképzelni is bajos, hogy az az ember, kit általános műveltsége és szakképzettsége legjobban képesít hivatásának betöltésére, legkevésbé teljesítse kötelességeit. Különösen nem áll ez általánosságban, hisz az élet által immár bebizonyított tény, hogy a legkitűnőbb gyakorlati tanítók az író tanítók között találhatók fel. Tagadhatatlan tény ugyan, hogy az író tanítók között is vannak közepes, vagy éppen gyenge gyakorlati tanítók, de vajjon az írásnak kell azt betudnunk, nem annak-e, hogy az illetőnek nincs tanítói egyénisége-vagy különös természeti sajátságai, vagy ferde neveltetése miatt? Mindenesetre különös tünemény, hogy a ki állítólag iskolájában közepes, vagy gyenge, az iskolán kívül pedig jeles, üldözésnek van kitéve, míg annak, a ki sem az iskolában, sem azonkívül nem ér egy dorombot, egy haja szála sem görbül meg.

Külömben mindenki előtt világos immár, hogy némely tanító azért tartatik rossz tanítónak, mert író. Az írás nem tetszik s azért támadják a tanítót, hogy az író alkalmatlanná tehessék. Az animositásnak, melylyel sokan az író tanítók iránt viseltetnek egyik indoka, hogy némely író tanítók irányuk és modoruknál fogva bizonyos körökre alkalmatlanok, a másik ok (s ez a fő), hogy a tanítók rengeteg *sokat* és nagyon *kevés jót* írnak. E tény a tanítás anyagi helyzetével függ szorosan össze s mind addig, míg a helyzet előnyösen

meg nem változik, nem remélhetjük, hogy a tanítók: becsesebb irodalmi tevékenységet fejtsenek ki.

A fiatal ember, a mint kikerül a képezdeből, – különösen, ha tűrhető anyagi viszonyok közé jut – nagy ambícióval (gyakran nagyobb az ambitio, mint a tehetség) fog az önképzés munkájához. Tanul, gondolkodik s midőn azt hiszi magáról, hogy ő „nagy dolgokra képes” (és melyik fiatal ember ne hinné ezt?) felcsap írónak. Ismerete csekély, tapasztalata még kevesebb és esze sem elég gyakorlott arra, hogy a dolgok között az összefüggést felfogja s hasznos következményeket tudjon belőle levonni. írói egyénisége parányi, vagy semmi, ambíciója, hiúsága, gőgje nagy. Ilyen írói tulajdonokkal felfegyverkezve ír egy nagy csomó, többnyire efemer becsű, vagy egészen értéktelen hírlapi cikket, meg egy pár infamisan rossz tankönyvet és – befejezte irodalmi munkásságát. Mire fejlágya benő, mire ismeretei, tapasztalatai és gyakorlottabb esze oda képesítené, hogy jót produkálhasson, az élet nyomorúsága kicsavarja kezéből a tollat, hogy egy gyerkőcz embernek nyomja kezébe.

Így vándorol az író toll egyik gyermek- ember kezéből a másikéba, ekként állandósíttatnak nevelésügyi irodalmunk miseriai.

Gondoljunk csak vissza a legközelebb lefolyt két évtizedre. Hány szép tehetségű embert láttunk azóta sorainkban feltűnni, hányról mondtuk, hogy: „jól íy szépen ír; szép tehetség, mely ha kiforrtja magát, kiváló művelője lesz nevelésügyi irodalmunknak.” A mi nagyreményű emberünk azomban egyszerre csak elhallgat és többé meg sem szólal. Nem tudunk a hallgatáson eleget csodálkozni, hiszen nem olvastuk

nevét a halottaké között; pedig a dolog egyszerű, emberünk él, csak irodalmi működésének fonalát metszette ketté a szegénység. Míg irogatott, családja nagyra nőtt, most, hogy fenntarthassa, félre kell dobnia a könyvet és a tollat; más emberek küszöbét kell taposnia, vagy ekét, kapát, fejszét fognia. Kalamárisa kiszáradt s nincs módjában mással tölteni meg, mint családja nyomorúságának könnyeivel. Az *ilyen* tintával pedig csak költeményt lehet írni, de paedagógiát nem!

10. Tanítói mellékkeresetek.

Ama célok, melyek megvalósítása a néptanítónak van kötelességévé téve, *egész* embert kivannak. Ez állítást bizonyítani az eddig elmondottak után teljesen felesleges. Jelen anyagi helyzetünk főbaja, hogy a tanítót mellékkeresetre utalja, az erőket szétforgácsolja; a néptanító szellemi és fizikai erejének javát a mellékfoglalkozásokra fordítja. *Hány ezerre megy azon magyar néptanítók száma, a kik a mellékfoglalkozásokban testileg és lelkileg kifáradva, nap-nap mellett pihenni járnak az iskolába!* Szomorú valóság, hogy a jelen viszonyok között a tanítói tiszt a mellékfoglalkozás; mert ha a tanító a mellékfoglalkozást lelkiismeretesen és buzgalommal nem végzi, elesik a keresettől, míg tanítói fizetése bárminő kontár munka után is kijár. A ki tehát a tanítót mellékkeresetre utalja, képtelenné teszi nevelői hivatásának betöltésére. Ezen állítás illusztrálása végett fussunk át a tanítói „mellékkereseti ágak”-on.

a) *Kántorság.* A tanítói hivatalhoz leginkább hozzáillő mellékfoglalkozás, a mennyiben a nép erkölcsi életének javulására, érzelmeinek nemesítésére lehet általa hatni. Sajnos, hogy a kántor-tanítók nagyobb

felének annyira ez a *fő foglalkozása*, hogy a tanítói csaknem semmivé törpül mellette. E tényt bizonyítja az elnevezés is, melyben a nép a kántortanítót részese-síti. A katolikusok és a g. katolikusok egy részénél „kántor”, „orgonista”, a reformátusoknál „rektor” a szlávoknál és az oláhok egy részénél „gyák”, az oláhok többségénél „dászkal” a kántor-tanító neve. Mennyi sok lealacsonyító dolog van a kántorság fogalmához kötve, kitetszik abból is, hogy a nép is előléptetésnek veszi, ha a kántor-tanító csak tanítóvá lesz, azt mondja, hogy: „bizony fain ember az a B. Péter; de mégis becsülik ám, már nem *rektor*, hanem *csak tanító*.”

A kántor-tanító jövedelmének nagy részét a kántorság után kapja, maga is ezt tartja tehát főhivatásának, a tanítóság csak koloncz a kántorságon, melylyet a „kántor és főtanító” teljes lelki nyugalommal akaszt népnevelésünk épülésére a félévenkint, jobb esetben évenkint változó 80-100 forintos „préczi”-k czérna-vékony nyakába. A kántorság főhibája tehát, hogy a tanítót az iskolától nagy mértékben elvonja és túlságos függésbe hozza a paptól. Oh nem a tanítónak, hanem a neki teljesen alárendelt kántornak parancsolgat a pap mód felett. Hogy a kántor tanító is egyszersmind, arról természetesen egy pap sem tartozik tudni, valamint arról sem, hogy a fura „perszonal unió”, mely szerint a kántortanító „képviseli” az iskolát és az egyházat, csak a népnevelés végtelen kárára maradhat tovább is fenn.

Hibája továbbá a kántorságnak, hogy alkalmat ad a kántornak arra, hogy a nép eszem-iszomaiban gyakran részt vegyen, elrészegesedjék, elveszsen; természetesen a kántorral együtt a tanító is. Hány

község van hazánkban, hogy e miatt válik nevetség és gúny tárgyává a kántortanító még a köznép előtt is. Jellemző példa erre a következő eset. Egy kántortanító kollegám mód felett szeretett koczczintani. Néhány falujabeli földművelővel egy alkalommal a szomszéd városba ment káposztát vásárolni. Alig ért azonban a város végéhez, betért az első korcsmába az atyafiakkal együtt, mert égető szomjúság kínozza vala az ő víziszonyban szenvedő torkát. Egyik poharat a másik után ürítették ki fele, „megeredt a toásztok árja,” dicsőítvén a kántor uram kiváló erényeit. A „multság-”nak az lett a vége, hogy a kántor uram káposztája, mielőtt megvette volna, megsavanyodott, a mennyiben ára a kántor kopott kabátjának szurtos zsebéből a korcsmáros fiókjába vándorolt. A mikor ezt az atyafiak észrevették, ráhúzták azt a nótát, hogy „ká-kántor uram ká-káposztája” ... A kigúnyolt kollega üres zsebbel, tele fejjel, szégyenkezve kotródott haza. Másnap az egész falu kaczagott az eseten s a kamaszok sokáig utána énekelték kántor-uramnak a „ká-kántor uram” -at.

A kántorságot el *kell* választani a tanítóságtól. A nagyobb és tehetősebb községek részére külön kántorképezdében (a minő még nálunk nincs) kell művelt kántorokat nevelni. Az olyan kisebb községekben pedig, a melyek művelt kántort nem fizethetnek, a jobb hangú iparos és földművelő népből kell kántort nevelni. A falubeli kántor a jobb énekesek közül mindig nevel magának utódot. Számos hazai községben van ez már is így, a nélkül, hogy akár az egyház, ..akár a nép legkissebb mértékben is elégedetlenkednék e miatt. Külömben, hogy az ilyen falusi kántorok is alapos jártassággal bírjanak a kántorságban, pót-

tanfolyamokra lehetne őket küldeni a kántorképezdékbe.

b) *Földművelés.* Azon körülmény, hogy a ma”gyár tanítóság fizetésének jelentékeny részét földben (szántóföld, rét, erdő, szőlő) kapja, a tanítót földművelésre utalja. E fizetésmód sokat árt népnevelésügyünk emelkedésének, mert a tanítót arra kényszeríti, hogy egy fizetésért kétszer szolgáljon meg; 1-ször mint tanító, 2-szor mint földművelő. Működésének súlypontja a földművelésre esik igen természetesen; mert lehet ő bármily jó tanító, ha rossz földműves, rossz gazda, éhen hal. A földet a tanítónak magának kell művelnie, mivel ha bérbe, vagy felébe adja, jövedelméből eltengeni sem képes. A földművelés tehát, mint olyan mellékfoglalkozás, mely a tanítót tulajdonképeni hivatásától még a kántorságnál is jobban elvonja, a tanítónak nem való.

e) *Magánórák.* Ez a városi tanítók csaknem egyedüli mellékkeresete. Alapjában véve legkárosabb mellékfoglalkozás; mert legjobban veszélyezteti a tanító iskolai munkájának eredményét. A magánórákra futkosó tanító ugyanazt a munkát végzi az iskolán kívül, a mit az iskolában, hová nap-nap mellett testileg, és lelkileg eltörődve érkezik. A földművelő tanító, ha „mellék foglalkozása”, testileg nagyon meg nem töri, tűrhető munkát végezhet az iskolában is, a magánórák jövedelmeiből élő tanító kevésbé teheti azt; mert neki az iskolaival teljesen egyenlő foglalkozás lelkét is megzsibbasztja. Hibája még a magánházakhoz való futkosásnak, hogy a tanítókat egymás ellen ingerli, sok esetben az irigykedés, áruik ódás alapját képezi s a tanítót lealázza. Hány városban hezitálják le a szerencsétlen konkurensok a magán órák díját!

Az iskolai privátának sincs más czélja, mint hogy pár krt hozzon a tanító konyhájára; mert vagy jó tanító az osztály vezetője s ekkor rendes tanítása még a gyengébb gyermeknek is elég; vagy rossz, mely esetben privát tanításának sincs semmi értéke. Az iskolai privát tanítás a mellett, hogy az irigykedésnek czivakodás és árulkodásnak egyik kiapadhatatlan forrását képezi, még a czélszerűnek ismert reformok megvalósítását is gátolja. Hogy többet ne említsek, a tanítóság többségének helyeslésével találkozó váltakozó rendszert igen sok helyen azért nem lehet behozni; mert az idősebb tanítók a felsőbb osztályokat nem akarják odahagyni. Sőt olyan igazgató-tanítók is akadnak, a kik, ha parallel osztályt vezetnek, kiválogatják maguknak a módosabb szülők gyermekeit!

„Nekem figyelemmel kell lennem arra, hogy egy tanár midőn megköveteljük tőle, hogy hivatásának éljen, ne legyen húsz helyen is óraadó, hanem oly fizetést kapjon, melyből tisztességesen megélhessen”. (Trefort, 1883. április 11.)

Mindaddig, míg közoktatásunk vezére ránk, néptanítókra vonatkozólag is *cselekvési szándékkal est* ki nem mondja, reményünk sincs hozzá, hogy népneveie-Sünk a privátázás bajaitól megszabaduljon.

d) *Kertészet* és

e) *méhészet* olyan mellékfoglalkozások, melyek a néptanítói hivatással szoros összefüggésben állanak. Ezeket a tanító nem mellőzheti; mert különben népnevelői kötelességeinek nem tehet eleget. De olyan mértékben sem gyakorolhatja, hogy számbavehető mellékjövedelme legyen ezekből. A nagyobb kiterjedésű kertészet és méhészet, a mellett, hogy a tanító által nem teljesíthető befektetést igényel, éppen úgy el-

vonja a tanítót a szellemi munkától, mint a földművelés. Kertészet és méhészet kis mértékben a tanítóhoz leginkább illő mellékfoglalkozás. Nemes szórakozást nyújt a szellemi munka után s egy kevés anyagi hasznot is hoz. S a mi földolog, a kis kert meghozza termését a nélkül, hogy kétrét görnyednénk előtte. Az anyaföld többre becsüli az emberi méltóságot, mint az ember.

f) *A selyemtenyésztés* kis mértékben teljesen haszontalan foglalkozás; mert a reá fordított költséget sem téríti meg; nagyban jelentékeny költséggel és fáradtsággal jár. Ezen kívül az éghajlat sem mindenütt alkalmas a selyemtermelésre. E mellékfoglalkozás a jelzett okoknál fogva nem tanítónak való.

g) *A hámpiparról* sem lehet egyebet mondani.

h) *Írás*. Kétféle írás által tehet a néptanító egy kis mellékjövedelemre szert; u. m. irodalmi és irodai munka által. Az irodalmi munkásság nálunk, tanítóknál a leghálátlanabb foglalkozások közé tartozik, mely agyagi haszon helyet gyakran anyagi áldozattal jár. A tanítói karnak csak egy kis része olvas szakdolgozat. Szerencsétlenül alakult nevelésügyi sajtóviszonyainknál fogva e kis rész anyagi és szellemi erői sajnálatos módon szétforgácsolódnak; úgy annyira, hogy nagyszámú tanügyi lapjaink közül egy sincs abban az anyagi helyzetben, hogy legszorgalmasabb s legtehetségesebb munkatársát is díjazni tudná. Kivételt csupán a „Népt. Lapja” képez; de hát ez a szűkkeretű lapocská koránt sem lehet a magyar tanítótság irodalmi munkásságának omniariuma. A hivatott erők: csak akkor számíthatnának írói munkájuk után egy kis mellékjövedelemre, ha a létező szaklapoknak: $\frac{2}{3}$ -a megszűnnék, az anyagi és szellemi erők tömö-

rülhetnének. – A tanító szakmukáját könyvkereskedő még ingyen sem adja ki; ha maga a tanító adja ki, vakmerőségét évekig sínylheti. Egyedül a tankönyvekből remélhet valami csekély hasznot. Íme, ezért van oly sokféle és példátlanul rossz tankönyvünk.

Irodai munka által akkor kereshet a tanító valamit, ha a jegyzőnek segédkezik egyben-másban, vagy pedig zugírászkodással foglalkozik. Egyik sem a tanítóhoz illő foglalkozás; különösen az utóbbi, mely mint tiltott cselekmény, előbb-utóbb bajt hoz a gyakorlóra.

i) *Jutalmazás.* E füzetke II. fejezetében emlékeztem röviden meg ama jutalmakról, a melyeket az önértetes tanító is elfogadhat. E helyen azon „jutalmakat” érintem, melyeket önértetes ember arczpirulás nélkül vajmi ritka esetben fogadhat el. Ilyenek a mindenféle rendű és rangú borraivalók, melyek részint önként kínálóznak a tanítóknak, részint általok csikartatnak ki. Lássunk belőlük egy párt.

A T. András uram lánykája, Juczika, 2 hétig nem jött iskolába. A tanító megüzente szüleinek, hogy a mulasztásért meg lesznek büntetve. Dehogyan lesznek! Tudja T. Andrásné asszonyom, hogyan kell annak az éhenkórásznak a száját betömni. Másnap nagy begyeesen lépegett Juczika az iskola felé. Valami kendőbe kötött fazekat czipel, erre olyan büszke. Egyenesen a tanító Úrhoz megy. A kendőt kioldja, önértetesen pillant tartalmára, mialatt ily szókra nyílnak ajkai: „tisztelteti édes anyám a tanító urat, küldött egy csirkét, meg egy kis tejfelt; ne tessék rám *haragudni*”. A tanító jobb érzése első pillanatra megbotránkozik e méltatlanságon, később kezd megbarátkozni a

a paprikás csirke nem éppen kellemetlen gondolatával. A test birokra kél a lélekkel, az első győz; nem csoda, hisz azt támogatja küzdelmében egy szükséget szenvedő család, míg az árva lélekkel csak az ördög törődik”!

Nemes Levelessy uram nem szívesen nézi hogy az ő magzata a parasztkölykök között ül. A tanító az egyenlőségre hivatkozik. Levelessy úr is tiszteli a demokráciát, hanem ő mégis csak a mondó, hogy a tiszta búzát nem szabad a polyva közé keverni; a fiúnak külön hely kell, hisz ő *megszolgálja* a tanító úr szívességét. Pár nap múlva Levelessy ténsur tisztelti a tanító urat, egy kis „disznóságot”, egy kis bort, meg egy pár csomó dohányt küld.

Gyémántkeövyiné önnagyságának aranyos lángeszű fiacskái vannak. Az a tökfilkó tanító azomban nem képes bennök a geniálitást felfedezni, 4-eseket ír havi könyvecskéjükbe. Önnagysága finom tapintattal tudja a módját, hogyan kell a tanító szemét felnyitni. Karácsony és újévkor sok boldog ünnepet kíván aranyos névjegyen (melynek szépségét egy pár ropogós bankó emeli) a tanító urnák. Az úrfik egyeseket kapnak. De hát mit is árt ez annak a szegény, rongyos fiúnak, a ki éjet-napot egygyé tesz az l-esért?

Nyeregfalvi Nyergeős Ádám úrnál nagy vacsora van. Másnap a szolgáló egy nagy tál drága eledelt visz a tanító úrhoz; maradók sülték, tészták stb. Nyergeősné önnagysága tisztelteti a tanítóné asszonyt, küld egy kis „kóstolót”, mivel „későn jutott eszébe, hogy a tanító úrékat is meghívja.”

Ilyenek s ezekhez hasonlók az önkéntes jutalmazások. Vannak olyanok is, melyek nem mindig önkéntesek. Ilyenfélék némely névnap ajándékok, „a

szeretet nyilvánulásai”. Bizony gyakran olyan szépen nyilvánul ez a szeretet, mint a karikacsapás. A kollega bemegy az ünnepelendő osztályába, hol elmondja a gyermekeknek „titokban”, hogy osztálytanítójuknak, annak a jeles, önzetlen férfiúnak, mikor lesz a nevénapja; hogy akkor meg kell lepni közadakozás útján valamivel, egy óra, gyűrű, vagy más ilyenfélével; de csak „titokban”, mert, ha előre megtudná a tanító úr „nem fogadná el.” Hogy az ekképen megjutalmazott úr, úgy „titokban” visszarendezi kollegájának a „kegyeletes megemlékezést”, magától értetik. Az ilyen ünnepélyes alkalmakra még a vers is készen áll a gyermeksereg szónoka részére. Pl. „S midőn forrón óhajtjuk, hogy Isten Igen, igen sokáig éltesse: Kérünk, *fogadd el a csekélységet*. Mit emlékül adunk ime néked!” (Prot. Népisk. Lapok 1884. 24. sz.)

Az ilyen „jutalmazásoktól” a tanítót mindaddig míg szükségét szenved, megóvni bajos.

IV. Mit kívánunk mi a magyar nemzetől?

Tűrhető anyagi létet, mely lehetővé tegye, hogy hivatásunknak élhessünk. A fontos kulturális és nemzeti ügy hozzánk, munkásokhoz van nőve. Ha mi, néptanítók szellemi és anyagi nyomorúságban tengetjük életünket, velünk teng, nyomorog az ügy; ha mi élünk, él és virágzik a népnevelés. A ki tehát a népnevelés terén nagyot akar alkotni, első és fő teendőjének fogja ismerni, hogy minket az anyagi helyzetünk gyökeres javítása által életre keltsen. Midőn e szavakban a magyar tanítói kar számottevő részének meggyőződését tolmácsolom, fájdalmasan esik megemlékezni azon tényről, hogy közoktatásunk vezére a népnevelés terén a javítás első felvételének „a tanítók nevelését” tartja. (Trefort pozsonyi beszámolója 1855. jún. 14.) Sajnos, hogy minket szegény ördögöket, a *tapasztalat* a felől győzött meg, hogy a népoktatásunk javításának nem a tanítók *nevelése*, hanem – *fizetése* az első feltétele.

A tanítóképezdében még az egyedül üdvözítőnek tartott internátus segítségével sem lehet tanítókat nevelni. A képezde csak irányt ad a tanító nevelésének, magát a nevelés munkáját a gyakorlati élet végzi. Hiába mutat a képezde a tanítójelöltnek helyes irányt, ha az életben azt nem követheti; mert olyan akadályok állnak útjában, melyeken gyarló em-

beri erővel keresztül nem vergődhetik! Míg a helyes irány útja járhatóvá nem lesz téve, a tanítónevelés nagyobb eredményt már csak azért sem mutathat fel; mert – a miként fentebb kimutattam – kiválóbb erők a kínos pálya megfutására, hacsak nem kényyszerítetnek, nem vállalkoznak.

Sokan nagy bűnnek tartják a néptanító részéről, ha helyzete javításának érdekében szót mer emelni. Azt mondják, hogy végezzük csak kötelességeinket, *majd* jobbra fordul anyagi helyzetünk is. Különösen a Néptanítók Lapja bőkezűsködik az ilyen mennyei manák osztogatásában. Mintha felednék némelyek, hogy csak egyszer táplálkoznak az emberek ezzel a szent eledellel, „Ha csak a bérben találjuk meg munkánkhoz a kedvet és erőt (írja a Népt. Lapja 1886. évi 54. száma), úgy a tanítás a legnyomorultabb mesterség a világon. Jutalmunk legyen azon édes gyönyör, mely hazánk előrehaladásából csergedez.” A közleményt, melyben e szép szavak vannak *Hochschild* Lajos, gyergyó-ditrói *polg. isk.* tanító írja. Mi, szegény misera plebs contribuens, szerfelett kíváncsiak volnánk reá. hogy mennyire lenne *Hochschild* Lajos, gyertyánffy István stb. megelégedve azzal az édes gyönyörrel, mely hazánk előrehaladásából csörgedez, *akkor* ha sorsa egész életére valami 300-400 frtos elemi népiskolai tanítóságához kötné?

Hja! uraim, a miképpen kétféle a gyomor, azonképpen két-féle a filozófia is. A jóllakott gyomor így szól: Rajta éhes seregem, dolgozzál keményen; ha sikert arattál, lesz majd czipó, lány kenyér. Az éhes gyomor pedig így: dolgoznám, de nem bírok; ha akarjátok, hogy eredményes munkát végezzek, adjatok ennem, *tegyetek képessé* a munkára. S én ez utóbbinak

vagyok kénytelen igazat adni. A sans culotte-ok örjögő enthusiasmusukban szembe szálltak a felvilággal s megverték azt. *Pillanatnyi* lelkesedésük ily nagy feladatra tette őket képesekké. A néptanító munkája nagyobb, mint a nadrágtalanoké volt; mert a népnevelői tiszt sikeres teljesítéséhez nem pillanatnyi, hanem *állandó* lelkesedés, kitartás szükséges, a mely csak állandóan tűrhető anyagi létnek lehet következménye. – Nézzük ezek után, minő anyagi ellátás képesítené oda a magyar tanítóságot, hogy legalább tűrhetően teljesíthesse kötelességeit.

1. Fizetés, lakás.

A magyar néptanítói kar átlagos fizetése csak úgy üti meg a 396 frtot (50 frtot számítva felül a lakásra), hogy a szegény falusi 2-300 frtos fizetésüket a 800-1000 frtos felső nép- és polg. isk. tanítói fizetések emelik, melyek szintén a néptanítói fizetésekbe vannak számítva. Minő nagy fizetés tekintetében az egyenlőtlenség tanító és tanító között, kiteszik abból, hogy a 6-800 frtos fizetések mellett, ezrével vannak az alábbi pályázati hirdetésben feltüntetthez hasonlók:

„A dunkófalvai (Beregm.) éneklész-tanítói állomásra a ft. e. megyei kormány m. é. 4159. számú rendelete folytán pályázat hirdettetik. Az állomás jövedelme: 1. Fél telek után járuló szántó föld, kaszáló és legelő 40 ft. 2. Elegendő tűzifa a hívek által beszállítva 10 ft. 3. Párbér, 5 köből tengeri 25 ft. 4. Stola-jövedelem közepszámít. 8 ft. 5. Tanítói fizetés a hitközségtől 24 ft. Összesen: 107 ft.

Arról, hogy a gyengébb és leggyengébb fizetések a legjobbakká magasságára emeltessenek, mostani vi-

szonyaink között szó sem lehet; egyelőre annyit kellene keresztül vinni, hogy a tanítói fizetések minimuma 300 frtról 400 frtra, vagyis a mostani átlagosfizetés mértékére emeltetnék; mert 400 frtnál kevesebből a legnyomorultabb pusztán sem lehet intelligens családnak megélnie. Egyébképen a tanítói fizetések ezentúl is a helyi viszonyok szerint állapítassanak meg a kir. tanfelügyelő s az illető község helyi hatósága által. A törzsfizetés megállapításánál az életszükségletek 10 évi átlagos ára szolgáljon alapul. Az így megállapított s a tényleges szükségleteknek megfelelő törzsfizetés minden 10 évben jöjjön revalidálásra, s a szerint emelkedjék, vagy szálljon lejjebb, a mint az életszükségletek értéke a legközelebbi 10 év alatt emelkedett, vagy fogyott. A törzsfizetés megállapításánál egy 4-5 tagú család vétessék a számítás alapjául.

A népnevelés érdeke követeli, hogy a tanító az iskolaépületben lakjék. A tanítónak tehát természetben kell tisztességes lakást adni, a melyben legyen legalább 2 szoba, konyha, kamara, pincze, melléképületek (ólak) s tartozzék hozzá legalább $\frac{1}{2}$ holdas kert. A hol a helyi viszonyok miatt a tanító az iskolaépületben lakást nem kaphat, szálláspénze akként állapítandó meg, a mennyit az illető községben egy, a fentebbi kellékekkel bíró tanítói lakás ér.

3. Készpénzfizetés.

Az ország minden egyes néptanítója kapja fizetését *készpénzben* az adóhivatalból. Ez a magyar tanítótság második főkívánsága. Mindaddig, míg e kívánság is meg nem valósul, hazánk népnevelés ügyének fellendülését, virágzását hiába várjuk. A jelenleg

§. tanítóság nagyobb részénél divatozó föld, kaszáló, legelő, búza, kukoricza, zab, só, fa, csirke, sonka, tojás, bor, tandíj stb. stb. fizetésekkel járó főbb bajok ezek:

a) Bármily jó legyen is a termés, a tanító járulékait egészen soha meg nem kaphatja. A járulékok bizonyos %-a következetesen a népnél vész minden évben. Ehhez járul még, hogy a nép jelentékeny része terményeinek alját, szemetjét viszi a tanítónak. Oh, a Káinok faja sohasem vész ki! A tanító fizetése tehát részint a be nem szolgáltatott, részint a beszolgáltatott silány és kevés értékű járulékok által mindig megcsonkítatik. Ha rossz a termés, e fizetés-csonkítás kétszer akkora; ehhez járul” még az a csapás, hogy a tanító földje sem terem, a munkáltatás költségeit is alig fedezi. A tanítónak kétszer (mint tanítónak és mint gazdálkodónak) kell megdolgoznia azon fizetésért, melyet egyszer sem kap meg.

b) A néptől bármily czímen járó tanítói illeték soha rendesen be nem folyik. Hónapok múlnak, hogy a tanító sem egy kr. pénzt, sem egy szem terményt nem lát. Nyomora e miatt gyakran kétségbeejtő. Más-képen nem mentheti meg magát és családját az éhenhalástól, minthogy hitelbe él, fűnek-fának adósává lesz. Mikor a termények – aratás után – begyűlnek, kénytelen potom áron elvesztegetni, hogy hitelezőit legalább részben kielégíthesse s a kontózást újból kezdhesse. A hitelezők azonban némelykor be sem várják a cséplést, a tanító termését már az asztagban lefoglaltatják, a tehénkét könyörületlenül elvitetik a szegény koplaló családtól. A tanító fizetésének rendetlen beszolgáltatásából ismét kétszeres fizetés-csonkítás származik. Egyik a hitelezők köz-

mondásos dupla krétája, a másik az, hogy a terményeket mindig akkor kell a tanítónak elvesztegetni, mikor nincsen ára. A rendetlen fizetés adósságcsinálásra kényszerítvén a tanítót, erkölcsi függetlenségét is tönkre teszi.

c) Azon tény, hogy a tanítót közvetlenül a nép fizeti, szerfelett függő viszonyba hozza őt a néppel. A nép épúgy cselédjének tartja a tanítót, mint a falu kondását, hisz mind a kettőt ő fizeti. Szatmár megyében például nem is nevezi a nép *fizetésnek*, hanem bérnek a tanító járulékait. Kondás-, csikós-, gulyás-, csordás- és *tanítóbért* ismer a nép. Egy kollegám egy parasztot egyszer szobájából illetlen magaviselete miatt kiutasított. A mi emberünk így felelt a kiutasításra: „Ejnye be nagy úr lett maga, hallja; talán nem is tudja, hogy *cselédem*, hisz *én fizetem*”, s megvető tekintettel végig mérve a tanítót, távozott. Az ilyen felfogás bizonyítéka azon tény is, hogy nem múlik el esztendő, hogy Magyarországon a nép hol itt, hol ott, tanítóját ki ne hurczolná a sátoros cigányok mellé a falu végére. – Az ellenségeskedés a nép és a tanító között csaknem mindig a tanító szolgálai függésére vezethető vissza. Ha a tanító a hatóságoknál a hanyag iskolalátogató gyermek szüleinek megbüntetését, vagy fizetésének behajtását kéri és szorgalmazza, kész a veszedelem. Hogy merészeli a *szolga urai* ellen ujját felemelni!

A népnevelés nagy érdekei követelik, hogy az a tényező (a néptanító), melynek a nép a bizalmára, szeretetére oly nagy szüksége van, ne legyen kénytelen ellenséges viszonyban élni a néppel; a néptanítónak tehát rendesen (havi előleges részletekben) kiszolgáltatott készpénzfizetést kell adni az állam pénz-

tárából. Elismerem, hogy ennek keresztülvitele a legnagyobb és legnehezebb feladatok közé tartozik; de mert nem lehetetlen, kitérni előle annak, a ki népnevelésünk e fájó sebet be akarja gyógyítani, nem lehet. *Hogyan* kell e nagy problémát megoldani, e kérdésre ön komolyan számbavehető feleletet nem adhatok; – arról az alacsony fekvésű talajról, a melyen állok, a kérdés megoldásához fűződő nagy és beláthatatlan következményű érdekeket, s ez érdekek összeegyeztetésének messze elágazó útjait nem láthatom. Ha oly fényes tehetségekkel s oly nagy szerencsével ajándékozott volna meg a Gondviselés, hogy a tanítói helyett miniszteri szék jutott volna osztályrészemül, minden esetre tudnék és *akarnék* feleletet adni a felvetett kérdésre.

A kérdés leghelyesebb megoldási módja lenne az ország összes népiskoláinak államosítása. Ez azonban nemcsak most, hanem a közel jövőben is csak jámbor óhaj marad két fontos ok miatt. Az egyik az, hogy az állam nincs s hamarjában nem is lesz abban a kedvező anyagi helyzetben, hogy a nem állami forrásból eredő jövedelmeket mellőzhesse; a másik ok, hogy a tömeges államosítás olyan reactiót szülne, mely az ország nyugalmit veszélyeztethetné. Az egyedül lehető megoldási mód tehát az összes természetben kiszolgáltatott járulékok (a lakás kivételével) megváltása. A tandíjak kivételével, melyek a dologi szükségletek részben való fedezésére lennének fordítandók de tanítói fizetésekül semmiesetre sem használatnának, minden iskolai jövedelmet az állam kezelne. Az iskolai járulékok az adóval szedetnének be készpénzben a néptől. A felekezetek, ha az iskola jellege nem változnék, ha a felekezeti hatóságoknak iskoláik ve-

zetésére és kormányzására eddigi befolyásuk törvény által biztosíthatnák, ezen nagy horderejű újítást nem elleneznék, legalább nagy mértékben nem.

3. Ötödéves pótlék.

Ha azt akarjuk, hogy a tanító szolgálati évei számának szaporodásával néptanítói hivatásának betöltésére egyre képesebbé váljunk, gondoskodnunk kell arról, hogy életszükségleteinek emelkedésével emelkedjék fizetése is. E fizetésemelés az ötödéves pótlék. Míg csak elvétve vannak népiskolák, melyeknek tanítói ötödéves körpótlékban részesülnek, míg a nagy többség csak hírből ismeri a fizetésemelésnek e módját, addig a most divatozó s az ügyre nézve oly káros hatású önkéntes tanítóvándorlások sem szűnnek meg. Nem lévén a tanítónak fizetésemelkedésre semmi kilátása, anyagi helyzetének javulását csak úgy remélheti, hogy ha helyet cserél. Nincs életpálya, melyen a fizetés annyira a helyhez (s nem az álláshoz) lenne kötve mint a tanítóin. Ez az oka annak, hogy egy-egy jobb tanítói állásra százával pályáznak. Egy ember alig működik 3-4 évig egy helyen, jobbat keres; odahagyja a helyet, hol működésének (megismerkedvén a viszonyokkal és körülményekkel) biztos alapja volna, s máshol újból kezdő lesz, tapogatózik az előtte ismeretlen talajon. Ha a tanítói fizetés az életszükségletekkel arányban lesz megállapítva s az 5-ödéves pótlék által a haladás mindenütt biztosítva, a vándorlások is minimumra olvadnak le.

Ötödéves pótlékul az élvezett tanítói törzsfizetés 10%-a volna megállapítandó. Egy tanító 5-ször egymásután részesülne ötödéves pótlékban. Az 5-ödéves

pótlékok költségeit az illető iskola fentartók fedeznék olyan módon, mint a fizetést. Nem járna ez különös nehézséggel; mert az iskolák költségeit úgyis minden évben ki kell vetni, a mikor az 5-ödéves pótlékra is ki lehet terjeszkedni. Állomásváltoztatás esetén a tanító azt az ötödéves pótlékot kapná, mely új állásának fizetése után jár.

4. Nyugdíj.

A becsülettel megfutott pálya végén szükséges lelki és testi nyugalom biztosítására való a nyugdíj. Szükséges ez minden tisztviselői pályán, mert a hivatalviselés megnehezíti, leggyakrabban lehetetlenné teszi a vagyonygyűjtést; legszükségesebb azonban a népnevelői pálya munkásainál, a kik, mint a leggyengébben fizetett tisztviselők, legkevésbé vannak azon előnyös helyzetben, hogy vagyont gyűjthessenek, magukat és családjukat a szükségtől megmenthessék. Nekik tehát aránylag legkedvezőbb nyugdíjra volna szükségük: tényleg azonban nyugdíjuk is olyan, mint fizetésük: a leggyarlóbb.

Az 1875. évi tanítói nyugdíj törvény módosítása küszöbön van. A módosítás kezdeményezésére hivatottak bizonyára ismerik már a tanítóságnak a módosításokhoz kötött reményeit, kívánságait. A tanítóság, a mint az 1885. évi aug. 20-án tartott végrehajtóbizottsági nagy gyűlésen nyilvánította, azt kívánja, hogy a 75-iki tanítói nyugdíjtörvény az állami tanárokéhoz hasonló ellátást biztosítson a tanítónak, vagy családjának. Nevezetesen: 80 évi szolgálat után kapja a tanító nyugdíjul egész törzsfizetését, 10 évi szolgálat után fizetésének 40%-át. A 10, évi szolgálattal nem

bíró tanító végkielégítése 5 évi szolgálat után 1 évi egész fizetés, 5-9 évi szolgálat után 2 évi teljes fizetés. – Az özvegy végkielégítése a férj legutóbb élvezett fizetésének $\frac{1}{4}$ -e. Az özvegy nyugdíja a férj legutóbb élvezett fizetésének 50%-a; ezen felül a férj legutóbb élvezett fizetésének 3 havi részlete temetési járulók címén. – Minden atyátlan árva (fiú 20, leány 18 éves korig) után az anyát megillető nyugdíjnak $\frac{3}{4}$ -a jár; az egész árvák részére az atyátlan árva járulékanak másfélszerese. Nem érzem szükségét annak, hogy a tanítóság e javaslatát az érvényben levő nyugdíjtörvénynyel összehasonlítsam; hisz ezt úgyis ismeri minden részletében mindenki. Csak azt tartom megemlítenedőnek, hogy a törvény szerint *egy* atyátlan tanítói árva nem kap nevelési pótlékot, valamint a 4-en felül levő árvák sem. Franciaországban a 7 és több gyermekkel bíró családok gyermekei (tekintet nélkül a szülők foglalkozására) közül egy-egy államköltségen neveltetik, nálunk a kevés gyermek is baj, a sok is. A törvény szelleme szerint a család szaporításban is az arany középúton kell haladni!

Íme a lényege annak, a mit a tanítóság a 75. nyugdíjtörvény módosítás alkalmával megvalósítani kíván. A miniszter megígérte, hogy *lehetőleg* figyelembe fogja venni a tanítóság óhajait. E nyilatkozat után meg lehetünk nyugodva, mert nyugdíjintézetünk *lehetővé* teszi óhajaink figyelembevételét; hacsak az az elv nem fog dominálni a revisio alkalmával is, hogy ez a nemzedék a *jövűszáznak* gyűjtsön tőkét. A nyugdíjalap jövedelme az iskolák és tanítók járulékaiból az államsegélyből és a tőkék kamataiból *négyszer akkora* nyugdíj és segélypénz kiadását teszi lehetővé, mint a minő a mostani.

5. Előléptetés.

Hogy a néptanítói pályán a haladás éppenséggel lehetetlenné volna téve, nem állíthatjuk. Számosan lettek sorainkból polg. iskolai tanítók, képezdei professorok, sőt tanfelügyelők is. Panaszunk tehát csak az ellen lehet, hogy a néptanítói oklevél semmi egyéb-re nem képesít bennünket, mint tanítóságra és hogy a tanítói karból $\frac{1}{10}$ -ét sem léptetik egész életén elő az érdeemes embereknek. Tehet ugyan az elemi tanító polg. isk. tanítói képesítő vizsgálatot, azért polg. iskolához ritkán juthat, mert a kevés helyet a polg. tanfolyamot rendes úton végzett fiatal emberek foglalják el. Képezdéhez is vajmi ritkán juthat be; mert onnan meg a jogászok, orvosok, papok, középiskolai professorok szorítják le. Újabb időben ezek az elemek végképen kiakarják küszöbölni a néptanítót a képezdeből; pedig a tanítók jobbjai a néptanítóból képezdei tanárrá előléptetett egyéneknek köszönik tanítói egyéniségüket. Tanfelügyelővé még ritkábban válhatik a néptanító. „Ismertem (mondja közokt. miniszterünk) tanítókat, kik oly nemes módon töltötték be hivatásukat, oly szép műveltséggel rendelkeztek, hogy képesek lettek volna nemcsak tanfelügyelői, hanem miniszteri állás betöltésére is.” (Trefort beszéde a tanítók küldöttségéhez 1885. máj 26-án.)

Ilyen nyilatkozat után valóban érthetetlen, miért nem talál a miniszter tanfelügyelőknak való egyéneket a tanítói karban, miért találja azokat még mindig a dilettánsok seregében?

Pár évvel ennek előtte a tanítók műveltebbjei közül többen, az anyagi szükség által kényszerítve, megváltak a tanítói pályától, kiegészítő hivatalnokká, adótisztekké, községi jegyzökké lettek. A qualificatio-

nalis törvény teljesen lehetetlenné tette a tanítónak, hogy a pályát, melyen boldogulni nem tud, mással cserélhesse fel. A néptanítói oklevél a gymn. VI. osztályú bizonyítvánnyal sem ér fel. Meg vagyok a felelől győződve, hogy nem a tanítói oklevél kicsinyléséből, hanem azért szorították a tanítóságot egészen a tanítói pályára vissza, hogy a tehetségesebbeknek ne legyen módjuk a tanítóságtól végkép megválni. Ha tehát a más pályákra való lépést tehetetlenné tették a tanítóra nézve, gondoskodni kell róla, hogy saját pályáján haladhasson; mert senki előtt sem szabad a haladás minden útját elzárni.

Felfogásunk szerint a néptanítói oklevél alapján megfelelő szakvizsgák mellett, vagy azok nélkül a legkiválóbb néptanítók részére a következő előléptési fokozatok volnának megállapítandók: a) igazgató-tanítóság, b) polgári iskolai tanítóság, c) képezdei tanárság, d) járási tanfelügyelőség, e) megyei tanfelügyelőség.

Az igazgató-tanítósággal járna legalább 100-300 igazgatói pótlék. A polgári iskoláknál előnyben volnának részesítendőek azon okleveles polg. isk. tanítók, kik nyilvános elemi iskolában működtek. A képezdében a nevelés és a módszertan professorat mindig a gyakorlati elemi tanítók sorából kellene venni. A járási tanfelügyelők elemi, polg. és képezdei tanítókból volnának kinevezendőek, tekintettel az elemi iskolában töltött gyakorlati tanítóságra. A megyei tanfelügyelők a járási tanfelügyelők legkitűnőbbjeiből neveztetnének ki. Ha a képezdei tanári- és a tanfelügyelői karnak legalább fele elemi tanítókból (másik fele oki. professorokból, polg. isk. tanítókból) állíttatnék össze, a tanítói kar anyagi helyzete – eltekintve

a nagy horderejű erkölcsi előnyöktől – ez által is jelentékenyen emelkednék.

6. Szolgálati pragmatika.

A tanítói állás biztonsága nagy mértékben hozzájárul a tanítói kar jólétének emeléséhez. Ha a tanító tudja, hogy mindaddig, míg valami törvénybeütközöt nem tesz, nem kénytelen állását elhagyni, kétszeres erővel munkál azon, hogy helyzetét tűrhetővé s a lehetőség szerint kellemessé tegye. Lakását, udvarát, kertjét igyekszik rendben és tisztán tartani. Míg,, ha minden pillanatban attól kell tartania, hogy egy görbe szempillantásért, egy önérzetes szóért el kell pusztulnia a községből, a mellett, hogy hivatalos teendőivel nem sokat törődik, egész háza a pusztulás képét mutatja. Emberi természetünkben van, hogy azon helylyel, mely állandó tartózkodási helyünk nem lehet,, nem sokat törődünk.

A gyakori hurczolkodás igen alkalmas eszköz arra, hogy még a rendezett anyagi viszonyokat is megzavarja, a tanító gyenge anyagi helyzetét csaknem tűrhetetlenné teszi.

Tény, hogy Trefort minisztersége alatt, valamint sok egyéb dolog, úgy a tanítói állás biztonsága is nagyot emelkedett. A tanítókkal kurtán bánó iskolafentartókhoz intézett miniszteri rendeletek azomban nem voltak képesek a bajt a maga nagyságában orvosolni. A tanítókat, még állami iskolában is, éveken át nem véglegesítik, hogy szükség esetén könnyen elbánhasanak velük. Ismerek egyházmegyét, a melyben egy” év lefolyása alatt százával csereberélgetik, tudtuk és beleegyezésük nélkül a tanítókat össze-vissza, mint rabszolgákat.

Sok helyen a véglegesítést ahhoz kötik, hogy a tanító engedje el fizetésének egy részét. Ha nem teszi, ha jogaihoz minden tekintetben ragaszkodik, száz. módot is tudnak arra, hogy folytonos szekatúrák által életét megkeserítsék, a községből kiüldözve, földönfutóvá tegyék.

Így alván a dolog, jogosult kívánsága a tanító-ságnak, hogy a tanító jogai és kötelességei törvény által szabatosan körvonaloztassanak. A tisztviselők szolgálati viszonyainak törvényes szabályozása, ha nem csalódunk, legközelebb várható. Mi tanítók azt kívánjuk, hogy a tisztviselők szolgálati pragmatikájába minket is belevegyenek. Annak idején, remélem, lesz is rá gondunk, hogy ki ne maradjunk.

V. Teendőink.

Néma gyermeknek anyja sem érti szavát. Ha anyagi helyzetünk javulását akarjuk, első sorban nekünk tanítóknak kell e cél érdekében minden lehetőt megtennünk. Mindenek előtt arra nézve kell megállapodásra jutnunk, hogy *mit* kérjünk sorsunk intézőitől? E kérdést nekünk alaposan meg kell vitatnunk, hogy közös és egyöntetű elhatározásunkkal is némi súlyt kölcsönözzünk szavunknak.

Egyesek, kik némileg kedvező körülmények közé jutni elég szerencsések lehettek s a nagy többséggel mit sem törődnek, vagy azok, a kik gyarlóságuk tudatában nem éreznek magukban elég önbizalmat arra, hogy a tisztesebb anyagi ellátást megérdemeljék, azt mondják, hogy minden agy van jól, a mint van; ők bizony nem törődnek másokkal s az ügygyel, örülnek, hogy tenghetnek. Mások, a többség, foglalkozásuk fontosságához mért anyagi ellátást kívánnak s ennek kivívása érdekében óhajtanak lépéseket tenni. Az első felfogás helytelen, mert a közöny, vagy élhétlenség a bajok állandósítását eredményezi; a gyakorlatban a második sem bizonyul helyesnek, mert az igen távol levő legjobb után való törekvéssel, a közelebb fekvő jó elérését elhanyagolja.

Én e tekintetben azokkal tartok, a kik olyan eszményt tűznek a tanítóság elé, mely komoly

szándékkal, lelkesedéssel és szilárd elhatározással a közel jövőben megvalósítható. Olyan eszmény után induljon a tanítóság, melyért lelkesedni, munkálni, küzdeni már csak azért is érdemes; mert kivitele nem tartozik a lehetetlenségek közé.

E füzetke előző fejezetében fejtettem ki, hogy mit kívánunk mi a nemzettől. Ügyünk érdekében szerfelett kívánatosnak tartanám, hogy – legalább lényegileg – mindnyájan abban állapotodnának meg. Többet hazánk jelen pénzügyi viszonyai között még kívánni is oktalanság volna; sőt a legközelebbi években még azokat sem láthatjuk egészen megvalósítva; mert, hogy a nemzet csak olyan anyagi ellátásban is részesítse néptanítóit, a minőt e füzet IV. fejezete nélkülözhetetlennek tart, legalább még egyszer olyan összeget kellene fordítania a tanítók díjazására, mint a minőt fordít a jelenben. A közel jövőben meg lesz ez is. Hogy mennél előbb meglegyen, nekünk áll első sorban érdekünkben; ránk vár tehát a kötelesség, hogy ez idő elérkeztét siettessük.

Anyagi helyzetünk kérdését alaposan meg kell vitatnunk szaklapjainkban s tanítóegyesületeinkben, is ha egyöntetű megállapodásra jutottunk, vigyük e kérdést legközelebb tartandó egyetemes, vagy országos tanító-gyűlésünk elé. A tanítóság egyetemét képviselő nagy testület terjeszse az illetékes fórumok elé a tanítóság méltányos kívánságait. Az ilyen nagyobb szabású mozgalmak, ha nincs is rögtön eredményük, igen alkalmasak arra, hogy ügyünk iránt szélesebb körben érdeklődést keltsenek s a kérdést elaludni, elposványodni ne engedjék.

Tartsa ezen kívül minden valamire való tanító kötelességének, hogy közös ügyünknek a társadalom

befolyásos rétegeiben mennél több barátot szerezzen. A tollforgató tanítók a nagyközönség kezén forgó politikai és társadalmi lapokban ne hagyják elaludni a kérdést. Valahányszor minket közelebről érdeklő dolgok kerülnek a törvényhozás elé, a tanítóegyesületek mindannyiszor kérik fel a képviselőket ügyünk támogatására. Az ilyen mozgalmakat, hogy meg legyen bennük a siker érdekében annyira kívánatos egyöntetűség, a központ kellene, hogy vezesse, irányítsa. Nagy hiba, hogy a tanító-egyesületeknek ilyen központi vezető orgánusuk nincsen; míg lesz, a Népközelők Bpesti Egyesülete volna hivatva e tisztelet betölteni. Hogy ezt tehesse, titkárját, kinek nagy fáradsággal és felelősségei járó irodai munkát kellene végezni, 400-500 forint tiszteletdíjjal kellene jutalmaznia, hogy ne legyen kénytelen más mellékkereset után nézni, szabad idejét egészen közügyeinknek szentelhesse. A titkár tiszteletdíjának előteremtésében a vidéki egyesületek azzal lehetnének segítségére a központnak, hogy az egyesület lapjára, a Népközelők Lapjára mindanyian, állandóan előfizetnének.

Gondolom, hogy az olvasó lelkében, épúgy, mint az enyémben felmerült az a kérdés, hogy opportunus-e, anyagi helyzetünk kérdésével most huzakodni elő, midőn az ország kedvezőtlen pénzügyi viszonyainak rendezése céljából a takarékoság lett a jelszó; midőn: „120 millió forint kamat évi terhe nehezedik Magyarországra, 5 százalékkal számítva ez 2400.000,000” tőkének felel meg. Tehát, ha a függő adósságokat ide nem számítjuk, ennyi kamatot igénylő tőkével adós a magyar állam ma; ha a Szent-István koronájához tartozó egész területet 4000 négyszög mértföldre

tehetnők is, minden négyszögmértföldre 600.000, minden? katasztrális holdra 60ftt adósság esnék; ha pedig a lakosság számát kerekszám 16 millióra teszszük, mindegyikét fejenként 150 ftt tartozás terhelné, pedig ama területből mennyi a sivár, terméketlen és a 16 millió lélekből mennyi a munkaképtelen!” (Somssich Pál beszéde a főrendiház 1886. márczius 8-ikán tartott gyűlésén.)

Hogy opportunus-e, vagy sem e kérdés felszínre hozatala, ezt ön nem vitatom, hanem az meggyőződésem, *hogy szükséges*. A kultúra jövőnk legbiztosabb alapja. Ennek rovására takarékoskodni annyit tesz, mint e jövődőt koczkáztatni. Nem takarékoskodni kell tehát a népnevelés terén, hanem; jelentékenyen fokozni a kiadásokat, hogy a most elköltött összeg jelentékeny része csekélysége miatt kárba ne vesszen! 1885-ben 800,000 frttal költött többet lovakra az állam, mint a mennyi elő volt irányozva, a népnevelésre fél millióval. A lovakért nem éri szemrehányás a minisztert, a néptanítókért igen; mert sajnos még mindig sokan vannak hazánkban az olyan emberek, kik egészen rendén való dolognak látják, hogy bármelyik kehes csikója az államnak többbe kerüljön, mint a nép tanítója.

Egy tanítóval körülbelül egyenlő iskolázottsággal bíró katonatiszt *szálláspénze* van annyi, mint egy néptanító *fizetése*. A katonatiszt bojtjához van kötve az állam békéje és léte, mondják. Jó; de jövője s ennek boldogsága a kultúrától s a kultúra munkásaitól függ. Csak $\frac{3}{4}$ -ét költené reánk, néptanítókra az állam a katonákra költött óriási összegnek, ez a jobbára ütött-kopott, rongyos, éhező szolganép nagygyá tudna lenni s nagygyá tudná tenni a gondjaira bízott népet, melylyel most a sötétségben tévelyeg.

Egy reánk virradó szebb nap hajnalát látjuk abban a tényben, hogy a nemzet törvényhozása a kultúrán takarékoskodni nem akar. Az ellenzéki pártok a kulturális célokra előirányzott összegeket keveslik, s maga a helyzeténél fogva legkörültekintőbb szabadelvű párt is helyesléssel kíséri szónoka beszédét, a ki azt fejtegeti, hogy takarékosággal az államháztartás egyensúlyát helyreállítani nem lehet, hogy az ország erejének emelése céljából fokozni kell a kiadásokat, ezek között elsőhelyen említvén a kulturális kiadásokat. (Horváth Gyula beszéde a képviselőház 1886. máj. 17-iki gyűlésén.)

*

Mielőtt soraimat bezárnám még egy kérdéstről szándékozom véleményemet, hacsak pár szóval is elmondani. A kérdés ez: szükséges volna-e, a tanítóknak a képviselőválasztások alkalmával egyetértőleg csak azokat a jelöltek támogatni – tekintet nélkül politikai pártállásukra, –kik megígérik, hogy az országgyűlésen a tanítói érdekeket fogják támogatni? Feleletem határozott *nem*; s e felelet föltétlenül helyes voltát a következő 3 indok, hiszem, elég meggyőző erővel bizonyítja:

1. Az ilyen magatartás nem vezetne eredményre. A tanítóság befolyása a választásokra vajmi csekély; az olyan szellemileg korlátolt, anyagilag és erkölcsi-Jeg függő nép, mint a minő a tanítóság többsége, nem diktálhat a képviselő-jelöltnek. A jelölt nem tesz ígéretet, vagy ha tesz s meg nem tartja, hol az *erő*, mely tőle az adott szót számon kérje? A 23000-ben? Nem a számban, hanem a néptanítói kar többsége előtt ismeretlen erkölcsi és anyagi függetlenségben van az erő. Tanulsága ez állítás igaz voltának Gladstone esete

is, a ki hiába adott politikai jogot a nép ezreinek,, csúfos vereséget szenvedett a választások csatáján; mert a joggal való független élés alapját képező értelmi és anyagi erővel nem tudta ellátni a népet, mely e tulajdonok nélkül tehetetlen báb az értelmesek és vagyonosok kezében.

2. Veszedelmes dolog lenne a tanítóóság ilyenétömörülése, mert példát adna az osztályérdekek egyoldalú előtérbe tolására. A néptanító, kinek hivatása a kasztok megszüntetésén munkálni s az egységes társadalom megteremtését előmozdítani, hivatása ellen cselekednék, ha saját kasztjának érdekeit minde- nek felé helyezné. Az osztály-érdek politika azért is veszedelmes volna, mert a tanítóban megbénítaná a meggyőződés emberét, megölné a szabad polgárt. *Ilyen áron nekem aranyhegyet is hiába kínálnának.*

3. Fölösleges is ez érdek-politika. A mi érdekünk, a mint e füzetkében, gondolom, elég meggyőzően bebizonyítottam, össze van forrva a népnevelés érdekével. Ez pedig a nemzet érdeke. A nemzet képviselőinek kötelességük tehát érdekeinket, természetesen a többi nagy érdekekkel összhangzatban, előmozdítani. A ki a közokt. budget-k tárgyalatait figyelemmel szokta kísérni, láthatta, hogy irántunk a jóakarát, az érdeklődös, sőt a cselekvési vágy is meg van. Nekünk ilyen körülmények között nem lehet más feladatunk, mint hogy e jóakaratot, ez érdeklődést a jelen fejezet elején körvonalozott munkásságunkkal is fokozzuk s *tetteiben* való nyilatkozatát sietessük.

Befejezésül még egy megjegyzés. Bizonyára lesznek e füzetke olvasói között olyan fejbólintó-bálintok, kiknek az a fő életelvök, hogy „a kiknek a kenyerét

eszem, annak a nótáját füttyölöm,” kik elszörnyűködnek azon, hogy egy egyszerű tanítócska a hatalmas miniszterek nyilatkozatait megjegyzésekkel bátorodik kísérni. Ezek megnyugtatóására jönnek látom eleve elmondani, hogy:

Én nem eszem a miniszterek kenyerét, hanem az *államét*, melynek a miniszter épp úgy tisztviselője, mint én; azon különbséggel természetesen, hogy én a hivatali létra legalsó fokán állok, a miniszter a legfelsőn. Hivatalos kötelességeim teljesítésében előjáróim megelégedése képezi legfőbb jutalmamat; a mi azonban nem akadályozhat engemet abban, hogy mint *ember*, mint *polgár*, ne éljek szabad véleménynyilvánítási jogommal.

Nagy örömömről szolgál, hogy ezen felfogás helyes voltát egy olyan tekintély szavaival támogathatom, a minő Magyarország nagyérdemű közokt. minisztere, a ki azt mondja, hogy: „kívánom, hogy az önérzetet, az önállóságot és gondolkodási szabadságot a tanítóban senki el ne nyomja. Az olyan tanító, a ki mindenre fejet bólint, előttem nem kedves. El van veszve az a nemzet, melynek tanítói szolgálékúségre vannak kárhóztatva. (Trefort beszéde a tanítók küldöttségéhez 1885. máj. 26.)

Tartalom:

	Lap.
Előszó	3
I. Mit kíván néptanítóitól a nemzet?	5
II. Mit ad néptanítóinak a nemzet	7-9
III. Mit tehet és mit tesz a magyar néptanító jelen anyagi viszonyai között?	14
1. A néptanító mint ember	16
2. A néptanító, mint művelt, szakképzett	19
3. A néptanító mint családfő	23
4. A néptanító az iskolában	38
a) A néptanító mint tanító	39
b) A néptanító mint nevelő	44
c) A néptanító mint politikai tényező	48
5. A néptanító a tanító-egyesületben	49
6. A néptanító mint népnevelő	52
7. A néptanító mint polgár	54
8. A néptanító, mint a társadalom tagja	58
9. A néptanító mint író	62
10. Tanítói mellékkeresetek	65
a) Kántorság	65
b) Földművelés	68
c) Magánórák	68
d) Kertészet	69
e) Méhészet	69
f) Selyemtenyésztés	70
g) Háziipar	70
h) Írás	70
i) Jutalmazás	71
IV. Mit kívánunk mi a nemzettől?	74
1. Fizetés, lakás	76
2. Kézpénzfizetés	77
3. Ötödéves pótlék	81
4. Nyugdíj	82
5. Előléptetés	84
6. Szolgálati pragmatika	86
7. Teendőink	88